

Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ο.Κ.Ε.

«Κλιματική αλλαγή και πολιτικές αντιμετώπισής της στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση»

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (Ο.Κ.Ε.) ανέλαβε την έκδοση Γνώμης Πρωτοβουλίας με τίτλο «Κλιματική αλλαγή και πολιτικές αντιμετώπισής της στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση» με βάση το άρθρο 4 του Νόμου 2232/1994, σύμφωνα με το οποίο «η Ο.Κ.Ε. μπορεί με δική της πρωτοβουλία να εκφράζει γνώμη και για άλλα θέματα κοινωνικοοικονομικής πολιτικής».

Η Εκτελεστική Επιτροπή της Ο.Κ.Ε., με την υπ. αριθμ. 736 Συνεδρίασή της στις 3 Δεκεμβρίου 2021 συνέστησε Επιτροπή Εργασίας αποτελούμε από την **κα Κατερίνα Δασκαλάκη** και τους **κ.κ. Ηλία Δόλγυρα, Κωνσταντίνο Μπάρδα, Κωνσταντίνο Μπέση, Γιάννη Παπαργύρη και Γεώργιο Πετρογιάννη.**

Ως Πρόεδρος της Επιτροπής Εργασίας ορίστηκε ο **κ. Γιώργος Γωνιωτάκης**, Αντιπρόεδρος της Ο.Κ.Ε.

Στις εργασίες της Επιτροπής Εργασίας μετείχαν ως εμπειρογνώμονες οι **κ.κ. Γεώργιος Κορμέντζας, Σωτήρης Μυλωνάς, Αθανάσιος Πρίντσιπας και Άγγελος Σωτηρόπουλος.** Από πλευράς Ο.Κ.Ε. συμμετείχε και είχε τον επιστημονικό συντονισμό του έργου της Επιτροπής ο **κ. Δημήτρης Μπίμπας**, Επιστημονικός Συνεργάτης της Ο.Κ.Ε.

Η Επιτροπή Εργασίας ολοκλήρωσε τις εργασίες της σε τέσσερις (4) συνεδριάσεις, και η Εκτελεστική Επιτροπή διαμόρφωσε την εισήγησή της προς την Ολομέλεια στη συνεδρίασή της η οποία πραγματοποιήθηκε στις 23-05-2022.

Η Ολομέλεια της Ο.Κ.Ε., αφού ολοκλήρωσε τη συζήτηση για το θέμα στη συνεδρίαση της 8ης Ιουνίου 2022, διατύπωσε την υπ' αριθμ. 328 Γνώμη της.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΗΜΕΡΑ.....	7
<i>A. Πολιτικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο .....</i>	<i>7</i>
<i>B. Η βιώσιμη ανάπτυξη και η παρακολούθηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης για την κλιματική αλλαγή.....</i>	<i>10</i>
<i>Γ. Πολιτικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής σε Εθνικό επίπεδο .....</i>	<i>13</i>
Ειδικό θέμα: Προτεραιότητες και προβλέψεις του Κλιματικού Νόμου- Γενική Αξιολόγηση	15
3. Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΣΙΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	17
<i>A. Τα εργαλεία και οι Πόροι για την Πράσινη/ Βιώσιμη Χρηματοδότηση .....</i>	<i>17</i>
<i>B. Οι πόροι του ταμείου Ανθεκτικότητας για τις πράσινες πολιτικές.....</i>	<i>21</i>
4. Η ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ/ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ	25
<i>A. Ανταγωνιστικότητα επιχειρήσεων και πράσινη μετάβαση .....</i>	<i>25</i>
<i>B. Προκλήσεις για τον πρωτογενή τομέα στην περίοδο πράσινης μετάβασης .....</i>	<i>28</i>
<i>Γ. Πολιτικές για την Κυκλική Οικονομία/ (Συνέργιες στον αγροδιατροφικό, μεταποιητικό και τουριστικό τομέα).....</i>	<i>36</i>
5. ΣΥΝΟΨΗ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	40
<i>A. Πολιτικές για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και το μετριασμό.....</i>	<i>42</i>
<i>B. Πολιτικές για την δίκαιη μετάβαση/ προστασία των ευάλωτων νοικοκυριών και των εργαζομένων.....</i>	<i>44</i>
<i>Γ. Πολιτικές για τη διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.....</i>	<i>45</i>
<i>δ. Πολιτικές για την ενεργειακή μετάβαση της χώρας και την κλιματική ουδετερότητα .....</i>	<i>49</i>
<i>ε. Πολιτικές για την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης .....</i>	<i>51</i>
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	55
<i>A. Βιβλιογραφία.....</i>	<i>55</i>
<i>B. Ηλεκτρονικές Πηγές.....</i>	<i>55</i>

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κλιματική αλλαγή ή πρόσφατα αναφερόμενη στη βιβλιογραφία και το δημόσιο διάλογο ως κλιματική κρίση αποτελεί μείζονα παγκόσμια πρόκληση για την υγεία και τη ζωή στον πλανήτη, καθιστώντας αναγκαίο τον ορισμό βραχυπρόθεσμων και μεσομακροπρόθεσμων στόχων και τη συστηματική, πολυμερή, σε όλα τα επίπεδα (διεθνές, ευρωπαϊκό, εθνικό) συνεργασία για την αντιμετώπισή της.

Το φαινόμενο της υπερθέρμανσης του πλανήτη από ανθρωπογενή αίτια είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός. Η αύξηση της θερμοκρασίας και της συγκέντρωσης του διοξειδίου του άνθρακα προκαλούν μια σειρά από φαινόμενα τα οποία έχουν σημαντική επίδραση στην οικονομία, στο περιβάλλον αλλά και στην κοινωνία. Τα ακραία καιρικά φαινόμενα, η μείωση της έκτασης των παγετώνων, η εναλλαγή μεγάλων περιόδων ξηρασίας και βροχών, η απώλεια της βιοποικιλότητας, συνιστούν τις ενδείξεις της κλιματικής αλλαγής με συνεπακόλουθες επιδράσεις στη γεωργία, τον τουρισμό, τις μεταφορές, τους υδατικούς πόρους, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και της επιβίωσης πληθυσμών. Καθώς η μεγαλύτερη πρόκληση σήμερα είναι η εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης για τις τρέχουσες και μελλοντικές γενιές, θα πρέπει να σχεδιάσουμε και να υλοποιήσουμε πολιτικές που θα μας βοηθήσουν στην ικανοποίηση των στόχων και αναγκών.

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή αντιλαμβάνεται την κλιματική και περιβαλλοντική κρίση, ως μια συνθήκη που επιδεινώνει τους δείκτες οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας, διαταράσσει τους στόχους της αειφορίας και βιώσιμης ανάπτυξης, ενώ απαιτεί πολλαπλάσιους πόρους για την αποκατάσταση των αρνητικών συνεπειών και των ζημιών που επέρχονται προοδευτικά. Ο κοινωνικός διάλογος και η ολιστική αποτύπωση των σύγχρονων προταγμάτων που επισείουν βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες παρεμβάσεις πολιτικής βρίσκονται στον πυρήνα των προτεραιοτήτων της Ο.Κ.Ε.

Άλλωστε, στην πρόσφατη γνώμη πρωτοβουλίας για το Μέλλον της Ευρώπης, η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει ότι *«...η πράσινη και η ενεργειακή μετάβαση, η ανάπτυξη νέων μορφών πράσινης οικονομίας και πράσινης επιχειρηματικότητας και τα αειφόρα προϊόντα θα αποτελέσουν κεντρικούς άξονες των επικείμενων πολιτικών τόσο σε κρατικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, όσο και σε επίπεδο επιχειρήσεων, στις οποίες ο «πράσινος μετασχηματισμός» θα αποτελέσει τη νέα τεχνολογική και οργανωτική πραγματικότητα για τις στρατηγικές, τη λειτουργία και την ανάπτυξή τους, με όρους μάλιστα ανταγωνιστικότητας, καθώς οι πρακτικές κυκλικής οικονομίας*

δύνανται να δημιουργούν νέα πεδία οικονομικής δραστηριότητας, με το βαθμό υιοθέτησης τους να εξελίσσεται σε κρίσιμο δείκτη για την εκτίμηση της κερδοφορίας όλο και περισσότερων κλάδων.

... Στο πλαίσιο της προώθησης της πράσινης οικονομίας και των πράσινων επενδύσεων είναι απαραίτητη η αποτελεσματική και δίκαιη μεταφορά των ουσιωδών διακηρυκτικών στόχων της Πράσινης Συμφωνίας στο επίπεδο της πραγματικής οικονομίας, των επιχειρήσεων και της απασχόλησης. Υπό το πρίσμα των σοβαρών μεταβολών στο διεθνή ενεργειακό χάρτη και της πανδημικής κρίσης, η δίκαιη μετάβαση αποτελεί μια δύσκολη εξίσωση τόσο αναφορικά με τον κατάλληλο χρόνο προσαρμογής, όσο και σχετικά με την κατανομή των ζημιών και ωφελειών στις κοινωνικές δομές και τις ομάδες συμφερόντων.»

Σύμφωνα με την πρόσφατη, 6η έκθεση αξιολόγησης της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Αλλαγή του Κλίματος (Intergovernmental Panel for Climate Change – IPCC)¹ του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), αναφορικά με τη βάση της φυσικής επιστήμης που αφορά στην κλιματική αλλαγή, είναι πλέον ξεκάθαρο στην παγκόσμια επιστημονική κοινότητα ότι η κλιματική αλλαγή, παρότι αποτελεί φυσικό φαινόμενο, οφείλεται στην ανθρωπογενή υπερθέρμανση της ατμόσφαιρας, των ωκεανών και του εδάφους.

Μάλιστα, στην λόγω έκθεση, αναφέρεται ότι η ανθρωπίνη δραστηριότητα έχει ήδη υπερθερμάνει το κλίμα με ρυθμό, ο οποίος είναι πρωτοφανής, προκαλώντας αλλαγές στο σύνολο του κλιματικού συστήματος, οι οποίες είναι επίσης πρωτοφανείς. Το αποτέλεσμα της υπερθέρμανσης του πλανήτη είναι η παρατήρηση συχνότερων και εντονότερων καυσώνων, βροχοπτώσεων, ξηρασιών και τροπικών κυκλώνων, καιρικά φαινόμενα τα οποία αναμένεται σύμφωνα με την έκθεση, να ενταθούν τα επόμενα έτη αλλά και να έχουν πλήθος αρνητικών επιπτώσεων σε πλανητικό επίπεδο.

Ο ΟΗΕ αλλά και πλήθος μελετών διεθνών και Ευρωπαϊκών οργανισμών τονίζουν με συνέπεια εδώ και αρκετά έτη, ότι η περιοχή της Μεσογείου² στην οποία ανήκει και η Ελλάδα, αποτελεί περιοχή υψηλής τρωτότητας ‘Vulnerability Hotspot’ και αναμένεται να επηρεαστεί εντονότερα από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, σε σχέση με άλλες περιοχές του πλανήτη, με τις κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις να γίνονται εντονότερες.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η προσπάθεια των κρατών εστιάζει σε 2 επίπεδα: α) στη μείωση (μετριασμό) των εκπομπών των ανθρωπογενών αερίων του θερμοκηπίου (GHGs) τα οποία

---

¹ <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>

² <https://www.unep.org/unepmap/resources/factsheets/climate-change>

ευθύνονται κατά κύριο λόγο για την ανθρωπογενή υπερθέρμανση του πλανήτη και β) στην προσαρμογή στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, με στόχευση τόσο στην προστασία των οικονομιών, κοινωνιών και του περιβάλλοντος από τις αρνητικές συνέπειες του φαινομένου, αλλά και στην αξιοποίηση τυχόν ευκαιριών οι οποίες ενδεχομένως να προκύψουν σε κοινωνικοοικονομικό κυρίως επίπεδο. Αξίζει να σημειωθεί αναφορικά με το μετριασμό, ότι προκειμένου να επιτύχουν οι προσπάθειες μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου που επιτείνουν την κλιματική αλλαγή σε παγκόσμιο επίπεδο, κομβικό ρόλο παίζουν οι G20³ οι οποίοι εκτιμάται ότι παράγουν το 78% των παγκόσμιων αερίων του θερμοκηπίου και ιδιαίτερα οι έξι (6) μεγαλύτεροι παγκόσμιοι ρυπαντές: η Κίνα, οι ΗΠΑ, η ΕΕ, η Ινδία, η Ρωσία και η Ιαπωνία, οι οποίοι εκτιμάται ότι παράγουν τα σημαντικότερα ποσοστά αερίων του θερμοκηπίου σε παγκόσμιο επίπεδο, των οποίων ωστόσο οι πολιτικές δεν έχουν επιφέρει τα απαιτούμενα αποτελέσματα. Σημειώνεται ότι συνευθύνη στο εγχείρημα έχουν και οι μεγαλύτερες χώρες, καταναλωτές σε παγκόσμιο επίπεδο οι οποίες θα πρέπει να εστιάσουν σε ανάλογες προσπάθειες στο πεδίο της κατανάλωσης προϊόντων και ενέργειας.

---

³ <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30797/EGR2019.pdf>

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΗΜΕΡΑ

A. Πολιτικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο

Με δεδομένο ότι η ανθρωπογενής παρέμβαση και οι ανθρώπινες δραστηριότητες επηρεάζουν σημαντικά το κλίμα του πλανήτη, επιφέροντας συνέπειες που επιδεινώνουν τη φυσική πορεία της αλλαγής του κλίματος, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ως ζητούμενο την εξεύρεση τρόπων για την άμβλυνση ή και πλήρη εξάλειψη των συνεπειών της ανθρώπινης δραστηριότητας που συμβάλλουν στην αλλαγή του κλίματος του πλανήτη. Η νομοθεσία και οι πολιτικές που θα υιοθετηθούν θα πρέπει να έχουν ως στόχο, τόσο σε εθνικό και ευρωπαϊκό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο τη μείωση του φαινομένου του θερμοκηπίου και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, σύμφωνα την Πράσινη Συμφωνία, την υφιστάμενη Κοινή Αγροτική Πολιτική και τα συμπεράσματα των διασκέψεων του Παρισιού, της Μαδρίτης και της Γλασκόβης. Προκειμένου να ανακοπούν τα ακραία καταστροφικά φαινόμενα που πλήττουν την Ευρώπη και όλο τον κόσμο, ως απότοκο της ταχύτατα εξελισσόμενης κλιματικής αλλαγής, απαιτείται οργανωμένη προσπάθεια και αποτελεσματικότερος σχεδιασμός ενιαίων μηχανισμών αντιμετώπισης κρίσεων, ώστε με την ανάληψη δράσεων η συνεργασία να μην λειτουργεί κατασταλτικά, αλλά να επιβραδύνει στο μέτρο του δυνατού την εμφάνιση τέτοιων φαινομένων. Θα πρέπει δηλαδή, να διαμορφωθεί ενιαία πολιτική διαχείρισης κρίσεων με μηχανισμούς που θα λειτουργούν συλλογικά, άμεσα και προστατευτικά με κεντρικό γνώμονα την αλληλεγγύη.

Η Συμφωνία του Παρισιού⁴ η οποία υιοθετήθηκε από 196 μέλη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) τον Δεκέμβριο του 2015 στη διάρκεια της διάσκεψης του Παρισιού για το κλίμα (COP21)⁵, κυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις 5 Οκτωβρίου 2016⁶ και αποτελεί την πρώτη νομικά δεσμευτική διεθνή συνθήκη για την κλιματική αλλαγή. Βασικός στόχος της συμφωνίας είναι ο περιορισμός της υπερθέρμανσης του πλανήτη σε επίπεδα σαφώς χαμηλότερα των 2°C, με προτιμότερο στόχο τους 1,5°C σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα. Μεταξύ άλλων, η συμφωνία του Παρισιού παρέχει ένα πλαίσιο για οικονομική, τεχνική και υποστήριξη για την ανάπτυξη ικανοτήτων σε εκείνες τις χώρες που τη χρειάζονται.

---

⁴ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

⁵ <https://www.cop21paris.org/>

⁶ <https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=el>

Στη διάρκεια της πρόσφατης διάσκεψης της Γλασκόβης για το κλίμα (COP26)⁷ υπήρξαν μεταξύ άλλων, περαιτέρω πρωτοβουλίες των 197 μελών του ΟΗΕ όπως: α) η αύξηση των κονδυλίων για τις αναπτυσσόμενες χώρες με στόχο την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, β) η έγκριση της παγκόσμιας δέσμευσης για το μεθάνιο και γ). η ολοκλήρωση του εγχειριδίου κανόνων της συμφωνίας του Παρισιού, οι οποίες ωστόσο δεν θεωρούνται επαρκής σε σχέση με τις άμεσες δράσεις μετριασμού και προσαρμογής οι οποίες επείγουν να γίνουν σε παγκόσμιο επίπεδο, προκειμένου να υπάρξει δραστική μείωση του ρυθμού αύξησης της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη αλλά και προσαρμογή των κρατών στις επιπτώσεις της, όπως άλλωστε αναφέρεται στην βη έκθεση αξιολόγησης της Διακυβερνητικής Επιτροπής⁸ για την Αλλαγή του Κλίματος του ΟΗΕ. Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, στις 11 Δεκεμβρίου του 2019 η Επιτροπή παρουσίασε την ανακοίνωσή της για την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία⁹, η οποία αποτελεί και την αναπτυξιακή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050 θέτοντας τον οδικό χάρτη για τον μετασχηματισμό της Ευρωπαϊκής κοινωνίας και των οικονομιών προς την κατεύθυνση αυτή. Σε αυτήν εμπεριέχονται 47 δράσεις¹⁰ οι οποίες χωρίζονται σε 10 κατηγορίες πολιτικής που έχουν ως στόχο να συμβάλλουν στην υλοποίηση της κλιματικής ουδετερότητας της ΕΕ έως το 2050, μέσω της δημιουργίας νέων στρατηγικών ή/και σχεδίων δράσης σε όλο το εύρος των Ευρωπαϊκών πολιτικών με σημαντικότερες¹¹:

α) την βιοποικιλότητα, β) τα δάση, γ) την κυκλική οικονομία, δ) τη βιομηχανία, ε) τις αποδοτικές, ασφαλείς και περιβαλλοντικά φιλικές μεταφορές, στ) τον αγροτικό τομέα, και μια σειρά πολιτικών σε τομείς οι οποίοι συμβάλλουν στη μετάβαση αυτή.

Η κλιματική ουδετερότητα έως το 2050 αποτελεί τη μακροπρόθεσμη στρατηγική της ΕΕ για το 2050, επί τη βάση της οποίας τα κράτη μέλη καλούνται να εκπονήσουν αντίστοιχες μακροπρόθεσμες στρατηγικές βασιζόμενοι στα των Εθνικά σχέδια για την ενέργεια και το κλίμα¹².

---

⁷ <https://ukcop26.org/>

⁸ <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>

⁹ <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/green-deal/>

¹⁰ <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/12/Annex-to-the-European-Green-Deal-Communication-copy.pdf>

¹¹ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/transport-and-green-deal_en

¹² https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment/implementation-eu-countries/energy-and-climate-governance-and-reporting/national-long-term-strategies_en

Σε συνέχεια της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, τον Ιούλιο του 2021 η ΕΕ ενέκρινε το «ευρωπαϊκό νομοθέτημα για το κλίμα»¹³ στο οποίο μεταξύ άλλων, τίθεται ως δεσμευτικός κλιματικός στόχος της ΕΕ για το 2030, η εγχώρια μείωση των καθαρών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 55 % σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990, με απώτερο στόχο την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050. Επιπλέον τίθεται διαδικασία ενδιάμεσης πρότασης της ΕΕ για ενωσιακό ενδιάμεσο κλιματικό στόχο για το 2040, κατά περίπτωση, το αργότερο εντός έξι (6) μηνών από τον πρώτο παγκόσμιο απολογισμό που θα πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της συμφωνίας του Παρισιού.

Τον Φεβρουάριο του 2021, εγκρίθηκε η νέα στρατηγική της ΕΕ για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή¹⁴ σύμφωνα με το κείμενο της οποίας, οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής ήδη συμβαίνουν, είναι αναπόφευκτες και αναμένεται να ενταθούν τα επόμενα έτη. Στο πλαίσιο της εν λόγω στρατηγικής τίθενται τέσσερις βασικοί στόχοι προσαρμογής της ΕΕ: α) Πιο έξυπνη προσαρμογή, β) ταχύτερη προσαρμογή, γ) πιο συστηματική προσαρμογή, δ) ενίσχυση της διεθνούς δράσης για την ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή. Οι επιμέρους βασικοί στόχοι εξειδικεύονται μέσω 14 γενικών δράσεων και μέτρων που πρέπει να ληφθούν για την επίτευξή τους. Ωστόσο τονίζεται ότι απαιτείται η περαιτέρω εξειδίκευση των προβλεπόμενων δράσεων και μέτρων, όπως και σαφής εκτίμηση του κοινωνικοοικονομικού κόστους αυτών, προκειμένου να υπάρχει ξεκάθαρη εικόνα του εύρους και του εν γένει κοινωνικοοικονομικού κόστους της προσαρμογής.

Η δέσμη 'Fit for 55'¹⁵ περιέχει μια σειρά προτάσεων για την αναθεώρηση και την επικαιροποίηση της ενωσιακής νομοθεσίας και για τον καθορισμό νέων πρωτοβουλιών, με στόχο να διασφαλιστεί ότι οι πολιτικές της ΕΕ συνάδουν με τους επικαιροποιημένους και πιο φιλόδοξους κλιματικούς στόχους στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Συγκεκριμένα, προβλέπεται μια σειρά πολιτικών παρεμβάσεων εμβληματικότερες εκ των οποίων θεωρούνται¹⁶: α) Η αναθεώρηση του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ) και η αύξηση του στόχου μείωσης των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου για τους τομείς που υπάγονται σε αυτό από 43% σε 61 % έως το 2030 σε σύγκριση με το 2005, β) Η επικαιροποίηση των στόχων των κρατών μελών για μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου σε επίπεδο ΕΕ από 29% σε 40% σε σύγκριση με το 2005, γ) η αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας από 32% που ισχύει σήμερα σε

¹³ https://ec.europa.eu/clima/eu-action/european-green-deal/european-climate-law_el

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:82:FIN>

¹⁵ <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/green-deal/eu-plan-for-a-green-transition/>

¹⁶

τουλάχιστον 40% έως το 2030, δ) η αύξηση του παρόντος στόχου σε επίπεδο ΕΕ για την ενεργειακή απόδοση από 32,5% σε 36% για την τελική κατανάλωση ενέργειας και σε 39% για την κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας, ε) η επιτάχυνση της ανάπτυξης υποδομών για την επαναφόρτιση ή τον ανεφοδιασμό οχημάτων με εναλλακτικά καύσιμα και την εναλλακτική παροχή ηλεκτρικής ενέργειας για πλοία σε λιμένες και σταθμευμένα αεροσκάφη, στ) η εισαγωγή αυξημένων στόχων μείωσης σε επίπεδο ΕΕ για το 2030 και την επίτευξη νέου στόχο 100 % για το 2035, ζ) η δημιουργία Κοινωνικού Ταμείου για το Κλίμα το οποία θα αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των κοινωνικών και διανεμητικών επιπτώσεων του προτεινόμενου νέου συστήματος εμπορίας εκπομπών για τα κτίρια και τις οδικές μεταφορές.

B. Η βιώσιμη ανάπτυξη και η παρακολούθηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης για την κλιματική αλλαγή

Η διεθνής κοινότητα αναγνωρίζοντας την επείγουσα ανάγκη αντιμετώπισης της κλιματικής κρίσης, προχώρησε στη λήψη μέτρων, μέσω, κυρίως, των δύο (2) παγκόσμιων συμφωνιών τη Συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα (Paris Agreement) και την ατζέντα των ΗΕ για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (UN 2030 SDGs Agenda), έχοντας ως οδικό χάρτη, για τη χάραξη της διεθνούς στρατηγικής, τις επιστημονικές μελέτες της Διακυβερνητικής Επιστημονικής Επιτροπής για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) του ΟΗΕ.

Τον Σεπτέμβριο του 2015, οι ηγέτες των κρατών-μελών του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), ενέκριναν την “Ατζέντα 2030 για τη βιώσιμη ανάπτυξη” και τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), μια δέσμη 17 στόχων που καλύπτουν 5 μεγάλες ενότητες: τις ανθρώπινες ανάγκες (φτώχεια, πείνα, υγεία, εκπαίδευση, ισότητα φύλων), τον πλανήτη Γη (νερό, βιωσιμότητα, κλίμα, θάλασσες, βιοποικιλότητα), την ευημερία (ενέργεια, οικονομία, υποδομές, ανισότητα, πόλεις), την ειρήνη (ασφάλεια) και τη συνεργασία (μέσα εφαρμογής πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης). Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) υιοθετήθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα με την κύρωση της Συμφωνίας του Παρισιού και μαζί αποτελούν σήμερα την παγκόσμια γλώσσα για την ανάπτυξη κοινής δράσης για την αντιμετώπιση των σημαντικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει ολόκληρος ο πλανήτης.

Η υλοποίηση των ΣΒΑ αποτελεί απάντηση στα κρίσιμα παγκόσμια ζητήματα, όπως για παράδειγμα της κλιματικής αλλαγής, της ανεπάρκειας των φυσικών πόρων, της ανεξέλεγκτης διάθεσης απορριμμάτων, της απώλειας βιοποικιλότητας ή της αδυναμίας πρόσβασης μεγάλου μέρους του παγκόσμιου πληθυσμού σε τροφή, ενέργεια, υπηρεσίες υγείας, υγιεινής και μόρφωσης.

Η παρακολούθηση της υλοποίησης των ΣΒΑ εντάσσεται σε ένα πλαίσιο 169 υπο-στόχων και 231 δεικτών που έχει αναπτύξει ο ΟΗΕ, ενώ ταυτόχρονα η πρόοδος των διαφόρων χωρών καταγράφεται σε διάφορες εκθέσεις από άλλους διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΟΣΑ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Η δράση για το κλίμα αποτελεί έναν από τους 17 ΣΒΑ (στόχος 13) και μέσω αυτού επιδιώκεται:

- Η ενίσχυση της ανθεκτικότητας και της προσαρμοστικής ικανότητας όλων των χωρών έναντι των κινδύνων και των φυσικών καταστροφών που απορρέουν από την κλιματική αλλαγή και η ενσωμάτωση των μέτρων για την κλιματική αλλαγή στις εθνικές πολιτικές, στρατηγικές και σχεδιασμούς.
- Η διεθνής συνεργασία και η υλοποίηση της δέσμευσης της Συμφωνίας του Παρισιού για την οικονομική ενίσχυση των αναπτυσσόμενων χωρών.
- Η προώθηση μηχανισμών για την αύξηση της ικανότητας των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών στον σχεδιασμό και τη διαχείριση θεμάτων που αφορούν την κλιματική αλλαγή.

Οι δείκτες που εξετάζονται περιλαμβάνουν τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου (Ατθ), τον αριθμό των θανάτων που οφείλονται σε φυσικές καταστροφές, τον αριθμό των χωρών που έχουν υποβάλει Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές στο πλαίσιο της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC), τον αριθμό των χωρών που έχουν υιοθετήσει Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, την ενσωμάτωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων σχετικών με τη βιώσιμη ανάπτυξη στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα και το ύψος της οικονομικής βοήθειας που παρέχεται σε αναπτυσσόμενες χώρες στο πλαίσιο της Συμφωνίας του Παρισιού.

Η δράση για το κλίμα και η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, πέρα από το στόχο 13, σχετίζεται και με τη διασφάλιση βιώσιμης ενέργειας (στόχος 7), καθώς επίσης και με τους στόχους για τη μείωση του περιβαλλοντικού αντικτύπου των πόλεων (στόχος 11) και την προώθηση βιώσιμων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης (στόχος 12). Όσον αφορά στη διασφάλιση βιώσιμης ενέργειας, επιδιώκεται κυρίως η σημαντική αύξηση του μεριδίου των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) στο παγκόσμιο ενεργειακό μείγμα και ο διπλασιασμός του παγκόσμιου ποσοστού βελτίωσης της ενεργειακής αποδοτικότητας. Αντίστοιχα, ο περιορισμός του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των πόλεων εντάσσεται σε μια ευρύτερη στοχοθεσία για τη βελτίωση της ζωής στα

αστικά κέντρα, η οποία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τη διασφάλιση της πρόσβασης όλων σε επαρκή και προσιτή στέγαση, την παροχή βιώσιμων συστημάτων μεταφοράς, τη διαφύλαξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, τον περιορισμό των επιπτώσεων από φυσικές καταστροφές, τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα και την αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων. Τέλος, η προώθηση βιώσιμων προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης αναφέρεται στην προώθηση της κυκλικής οικονομίας και ειδικότερα στην αποδοτική χρήση των πόρων, τη μείωση των αποβλήτων και της σπατάλης τροφίμων, την ουσιαστική μείωση της παραγωγής αποβλήτων, την περιβαλλοντικά ορθή διαχείριση των χημικών και των παραγόμενων αποβλήτων, την ενσωμάτωση βιώσιμων πρακτικών από τις επιχειρήσεις και την παροχή πληροφοριών σχετικά με τη βιωσιμότητα στις εκθέσεις τους και την προαγωγή των πράσινων δημοσίων συμβάσεων.

Σε εθνικό επίπεδο, οι ΣΒΑ συνδέονται με την προσπάθεια που καταβάλει η Ελλάδα να μεταβεί σε ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο με έμφαση στην πράσινη ανάπτυξη, τον ψηφιακό μετασχηματισμό και την καινοτομία. Πολλές από τις πολιτικές που περιλαμβάνονται σε εθνικά σχέδια, όπως το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Συμβάσεων Στρατηγικής Σημασίας, τη Βίβλο Ψηφιακού Μετασχηματισμού, τη Βελτίωση του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος, καθώς επίσης και η επικείμενη ψήφιση του Κλιματικού Νόμου, εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο πολιτικής για την υλοποίηση των ΣΒΑ.

Όσον αφορά στην πρόοδο που έχει σημειώσει η χώρα, παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που καταγράφει σε αρκετούς από τους δείκτες παρακολούθησης των ΣΒΑ, έχει ακόμα να καλύψει σημαντικό δρόμο. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σύμφωνα με έκθεση του ΟΟΣΑ του 2019 (Measuring Distance to the SDG Targets 2019), η χώρα μας βρίσκεται σχεδόν στα μισά της διαδρομής μέχρι την επίτευξη των στόχων, λίγο χαμηλότερα σε σύγκριση με τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ.

Σύμφωνα με πιο πρόσφατη έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Sustainable development in the European Union — Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context — 2021 edition), αναφορικά με τον στόχο 13 (δράση για το κλίμα), η Ελλάδα καταγράφει την 3η μεγαλύτερη βελτίωση σε σύγκριση με τους υπόλοιπους στόχους, ωστόσο βρίσκεται 14,6% χαμηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Σε μια τέτοιου μεγέθους πρόκληση, είναι σαφές ότι πέραν της πρόβλεψης ότι το 30% του Προϋπολογισμού της ΕΕ θα κατευθυνθεί σε δράσεις για το κλίμα και το περιβάλλον, θα απαιτηθεί

και η αναζήτηση ιδιωτικών κεφαλαίων που θα επενδυθούν για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας. Αυτό, προϋποθέτει ένα πλαίσιο διακυβέρνησης για τον συντονισμό όλων των πολιτικών και την εξασφάλιση επαρκούς χρηματοδότησης, ιδίως λαμβάνοντας υπόψη το μεγάλο επενδυτικό κενό της τάξης των €100 δισ. που πρέπει να καλύψει η χώρα μόνο για να συντηρήσει τον υφιστάμενο εξοπλισμό της. Ήδη οι εγκεκριμένοι Εθνικοί Σχεδιασμοί της χώρας για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) και για την Διαχείριση Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) θέτουν φιλόδοξους στόχους και εκτιμούν επενδυτικές ανάγκες της τάξης των €50 δισ. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος έχει ανακοινώσει από το τέλος του 2020 (ΔΤ 9 Δεκεμβρίου 2020) 11 πρωτοβουλίες προς χρηματοδότηση από το Ταμείο Ανάκαμψης, συνολικού ύψους περίπου €17 δισ., μεταξύ των οποίων η απεξάρτηση από τον άνθρακα, η προώθηση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, η ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων, η διαχείριση αποβλήτων και η προστασία της βιοποικιλότητας και των δασών.

Προς αυτή την κατεύθυνση, απαιτείται η υιοθέτηση εξειδικευμένων πολιτικών δράσης, στη βάση μιας σταθερής και δομημένης συνεργασίας της πολιτείας με τις επιχειρήσεις και την κοινωνία των πολιτών, ώστε να σημειωθεί πραγματική πρόοδος στους τομείς της κοινωνικής συνοχής και της βιωσιμότητας του πλανήτη.

Γ. Πολιτικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής σε Εθνικό επίπεδο

Σε Εθνικό επίπεδο, το 2016 θεσμοθετήθηκε μέσω των άρθρων 42-45 του Ν. 4414/2016 (Α'149), η Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ)¹⁷ η οποία περιλαμβάνει σειρά ενδεικτικών μέτρων και δράσεων προσαρμογής για 15 τομείς προτεραιότητας. Το επισπεύδον τότε Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (νυν Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας / ΥΠΕΝ) υλοποιεί την ΕΣΠΚΑ σε επίπεδο περιφερειών, μέσω της εκπόνησης και υλοποίησης 13 Περιφερειακών Σχεδίων Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ). Αξίζει να τονιστεί ότι μέσω του Προεδρικού Διατάγματος 70/2021 - ΦΕΚ 161/Α/9-9-2021, η αρμοδιότητα της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή μεταφέρεται στο νεοσύστατο Υπουργείο Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας. Η εν λόγω στρατηγική παρουσιάζει σημαντικές αδυναμίες και παραλείψεις δεδομένου της επιτακτικής ανάγκης κοινωνικοοικονομικής και περιβαλλοντικής προσαρμογής μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται: α) η κατάρτισή της έγινε με κλιματικά δεδομένα τα οποία παρήχθησαν στο πλαίσιο μελέτης την οποία

---

¹⁷ <https://ypen.gov.gr/perivallon/klimatiki-allagi/prosarmogi-stin-klimatiki-allagi/>

εκπόνησε η διεπιστημονική Επιτροπή Μελέτης των Επιπτώσεων της Κλιματικής Αλλαγής (ΕΜΕΚΑ)¹⁸, στοιχεία τα οποία μετά το πέρας μιας δεκαετίας και σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της 6ης έκθεση αξιολόγησης της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Αλλαγή του Κλίματος χρήζουν άμεσης επικαιροποίησης, β) η κατάρτισή της με αναφορές σε μέτρα και δράσεις σε τομεακό επίπεδο χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις εκάστοτε τομεακές πολιτικές ή να έχει προηγηθεί σχετική διαβούλευση πριν την κατάρτισή της με τα αρμόδια Υπουργεία ή τα ενδιαφερόμενα μέρη της κοινωνίας των πολιτών, προκειμένου να εξασφαλιστεί η απαραίτητη αποδοχή αλλά και η μετέπειτα υλοποίησή της, γ) η πρόταση ενδεικτικών και μη στοχευμένων αλλά γενικών μέτρων και δράσεων τα οποία δεν υλοποιούνται έως και σήμερα σε τομεακό επίπεδο με συντονισμένο τρόπο, δ) το γεγονός ότι δεν υφίσταται εγκεκριμένο ΠεΣΠΚΑ έως και σήμερα σε επίπεδο χώρας έχοντας ως αποτέλεσμα την μη οργανωμένη υλοποίηση της στρατηγικής 6 έτη από την θεσμοθέτησή της και όντας η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή άμεση ανάγκη της χώρας, ε) το γεγονός ότι δεν περιέχει μέτρα ή δράσεις αναφορικά με την προσαρμογή τομέων όπως η βιομηχανία, η εργασία και οι ειδικές ομάδες πολιτών μεταξύ άλλων, στ) το γεγονός ότι επί τη βάση της νέας Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και της νέας στρατηγικής της ΕΕ για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, η εν λόγω στρατηγική πλέον χρειάζεται επικαιροποίηση, ενώ, δεν έχει εκκινήσει, πρακτικά η υλοποίησή της.

Τον Δεκέμβριο του 2019 κυρώθηκε το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)¹⁹, το οποίο έχει ως στόχο την ανάπτυξη των προτεραιοτήτων και των αναπτυξιακών δυνατοτήτων στον τομέα της ενέργειας αλλά και την εν γένει αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Στο πλαίσιο του ΕΣΕΚ τίθεται: α) ο στόχος μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου έως το 2030 λίγο υψηλότερα από 42% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, β) στόχος συμμετοχής των ΑΠΕ στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας κατ' ελάχιστον στο 35% και γ) στόχος βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης στην τελική κατανάλωση ενέργειας στο 38%. Στο σημείο αυτό τονίζεται ότι, λόγω, των νέων μεσοπρόθεσμων στόχων που τίθενται από την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία αλλά και λόγω, των δυσμενών για το κλίμα προβλέψεων της 6ης έκθεσης αξιολόγησης της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Αλλαγή του Κλίματος του ΟΗΕ, οι αναφερόμενοι στο ΕΣΕΚ στόχοι αλλά και η εν γένει μεθοδολογία υλοποίησης του σχεδίου, χρήζουν άμεσης επικαιροποίησης.

---

¹⁸<https://www.bankofgreece.gr/Publications/%CE%A0%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%B7%CF%82%CE%95%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7.pdf>

¹⁹ <https://ypen.gov.gr/energeia/esek/>

Συμπληρωματικά του ΕΣΕΚ αναπτύχθηκε το 2019, η Μακροχρόνια Στρατηγική για το έτος 2050 η οποία αποτελεί τον Εθνικό οδικό Χάρτη για τα θέματα του Κλίματος και της Ενέργειας, στο πλαίσιο της συμμετοχής της χώρας στο συλλογικό Ευρωπαϊκό στόχο για κλιματική ουδετερότητα έως το έτος 2050²⁰. Η εν λόγω στρατηγική έχει ως σημείο αναφοράς το έτος 2030 και προϋποθέτει την επίτευξη των σχετικών στόχων του ΕΣΕΚ. Στο πλαίσιο της στρατηγικής, γίνεται αναφορά επί διαφορετικών σεναρίων τα οποία σχετίζονται άμεσα και προϋποθέτουν την επίτευξη των σχετικών στόχων του ΕΣΕΚ.

Τον Ιούλιο του 2021 εγκρίθηκε το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0²¹ το οποίο αποτελεί μέρος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας²², στόχος του οποίου είναι να μετριαστούν οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας του κορονοϊού και να καταστούν οι ευρωπαϊκές οικονομίες και κοινωνίες περισσότερο βιώσιμες, ανθεκτικές και καλύτερα προετοιμασμένες για τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες της πράσινης και της ψηφιακής μετάβασης. Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας περιλαμβάνει τέσσερις (4) Πυλώνες εκ των οποίων ο πυλώνας της Πράσινης Μετάβασης μέσω των τεσσάρων αξόνων που διαθέτει, συμβάλει στον μετριασμό και την προσαρμογή της χώρας έως το 2026.

Ειδικό θέμα: Προτεραιότητες και προβλέψεις του Κλιματικού Νόμου- Γενική Αξιολόγηση

Η επικείμενη κατάρτιση και υποβολή προς ψήφιση του κλιματικού νόμου συμπίπτει χρονικά με μια περίοδο που η παγκόσμια κοινότητα αναγνωρίζει την ανάγκη ανάληψης δράσης για το κλίμα. Είναι θετικό ότι, μετά την COP26, περισσότερες από 130 χώρες δεσμεύονται πλέον για επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας μέχρι περίπου τα μέσα του αιώνα. Τον στόχο αυτό έχει υιοθετήσει ήδη και η Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει θεσπίσει με τον Ευρωπαϊκό Κλιματικό Νόμο. Η ανάγκη μετριασμού και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή είναι περισσότερο επιτακτική ιδίως για τις χώρες της Μεσογείου, περιλαμβανομένης και της Ελλάδας, καθώς ο ευρωπαϊκός Νότος τεκμηριωμένα επιβαρύνεται περισσότερο από τον ευρωπαϊκό Βορρά.

---

²⁰ https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/2020/11/lts_gr_el.pdf

²¹ <https://greece20.gov.gr/to-plires-sxedio/>

²² https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_el.

Ο στόχος της μετάβασης της χώρας σε μια οικονομία κλιματικά ουδέτερη με ορίζοντα το 2050 είναι ζωτικής σημασίας και πρέπει να επικεντρωθούμε στο «πώς» θα φτάσουμε εκεί.

Βασική αρχή του κλιματικού νόμου που θα ψηφιστεί θα πρέπει να είναι η προώθηση πολιτικών για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής με την ταυτόχρονη προάσπιση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και τη διασφάλιση ότι η μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα θα είναι δίκαιη για όλους.

Πέρα από την παραπάνω βασική αρχή, η νομοθετική πρωτοβουλία για τον κλιματικό νόμο, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη και τις διεργασίες που βρίσκονται σε εξέλιξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε διαφορετική περίπτωση θα προκύψουν χρονικές ή ποσοτικές ασυμβατότητες.

Παράλληλα, οι στόχοι και τα μέτρα που προβλέπονται στον υπό διαβούλευση κλιματικό νόμο θα αποτελέσουν πρόκληση τόσο για την οικονομία αλλά και την κοινωνία. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να προηγηθεί μία εις βάθος ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεων ανά τομέα που επηρεάζεται καθώς και της οικονομίας συνολικότερα.

Τέλος, το προτεινόμενο νομοσχέδιο θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη οικονομικούς και τεχνολογικούς περιορισμούς και να μην επιβαρύνει τις επιχειρήσεις με υποχρεώσεις οι οποίες είναι επιπρόσθετες ή μη υλοποιήσιμες με βάση τη βέλτιστη διαθέσιμη τεχνολογία.

3. Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΣΙΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

A. Τα εργαλεία και οι Πόροι για την Πράσινη/ Βιώσιμη Χρηματοδότηση

Το τελευταίο χρονικό διάστημα νέα διεθνή πρότυπα για την επιλεξιμότητα και τη χρηματοδότηση των επενδυτικών σχεδίων έχουν κερδίσει έδαφος, στο πλαίσιο της αναδυόμενης Ατζέντα του 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, αλλά και εξαιτίας της αναγκαιότητας δημιουργίας ανθεκτικότερων υποδομών στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, το χρηματοπιστωτικό σύστημα ανέλαβε δύο σημαντικές πρωτοβουλίες: α) τη δημιουργία του 'Network for Greening the Financial Sector' (NGFS) καθώς και β) τη δημιουργία των Αρχών Υπεύθυνης Τραπεζικής (Principles for Responsible Banking) στο πλαίσιο της Χρηματοοικονομικής Πρωτοβουλίας του προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον (UNEP FI). Οι Αρχές αυτές αφορούν όλο το φάσμα των τραπεζικών δραστηριοτήτων και καθορίζουν το ρόλο του τραπεζικού συστήματος στη συλλογική προσπάθεια διαμόρφωσης ενός βιώσιμου μέλλοντος, καθώς, οι τράπεζες που συμμετέχουν δεσμεύονται να εναρμονίσουν τις εργασίες τους με τους στόχους της παγκόσμιας κοινότητας και να λογοδοτούν δημοσίως για τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις από τη λειτουργία τους. Συνεπώς είναι κατανοητό ότι η υποστήριξη των Αρχών επισφραγίζει, με τον πλέον θεσμικό και ρητό τρόπο, την απόφαση των τραπεζών να λειτουργούν με αρχές, αξίες και πρακτικές που βασίζονται στην υπευθυνότητα απέναντι στους πελάτες, τους εργαζομένους και την κοινωνία. Επισημαίνεται ότι και οι τέσσερις (4) Συστημικές Τράπεζες είναι ιδρυτικά μέλη των Αρχών αυτών.

Ως αποτέλεσμα αυτής της νέας πραγματικότητας, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (τόσο εμπορικές τράπεζες, όσο και διεθνείς χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και αναπτυξιακές τράπεζες) έχουν αρχίσει να ενσωματώνουν κοινωνικά κόστη και οφέλη που προκύπτουν από την ανάλυση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ή ευρύτερα μέσω της αξιολόγησης της επίτευξης των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Στο παρελθόν, η ύπαρξη αυστηρών διαδικασιών αξιολόγησης και επιλεξιμότητας ήταν επαρκής για την έγκριση της υλοποίησης ενός επενδυτικού σχεδίου, εφόσον αυτό συνοδεύονταν από υψηλό αρχικό κόστος κεφαλαίων και μακροπρόθεσμες αποδόσεις. Στις τρέχουσες διαδικασίες της αγοράς το πεδίο αξιολόγησης συνδέεται με κρίσιμες παραμέτρους / προϋποθέσεις τις οποίες ένα έργο πρέπει να πληροί για την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Η συντομογραφία ESG (Environmental Sustainable Governance/ Περιβαλλοντικά Βιώσιμη Διακυβέρνηση) αναφέρεται στην εφαρμογή

περιβαλλοντικών και κοινωνικών κριτηρίων, καθώς και κριτηρίων διακυβέρνησης για την αξιολόγηση μιας επένδυσης που έχει σημαντική επίδραση στο περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία, καθώς επίσης στη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διαγενεακή ισότητα.

Επιχειρηματικοί και επενδυτικοί όμιλοι, ασφαλιστικά ταμεία, επενδυτές και διάφορες κοινοπραξίες έχουν αναπτύξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τοποθετήσεις όχι μόνο σε προγράμματα επενδύσεων με μέγιστο αποτέλεσμα κερδοφορίας αλλά και σε προγράμματα που έχουν ως στόχο τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας και των δημοσίων αξιών. Τα κριτήρια ESG βοηθούν αποτελεσματικότερα τους επενδυτές να αξιολογήσουν επιχειρήσεις και επενδυτικά σχήματα με σκοπό την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών κινδύνων.

Η εφαρμογή των κριτηρίων αξιολόγησης απόδοσης βιώσιμης διαχείρισης εταιρικών έργων εξυπηρετεί την αποτελεσματικότερη αξιολόγηση της ευρωστίας μιας επιχείρησης/ή επένδυσης/ ή των μηχανισμών διαχείρισης και διοίκησης έργου και της ικανότητάς της να διαχειρίζεται αποτελεσματικά τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις της. Παραδείγματα τέτοιων στόχων περιλαμβάνουν την ποσοτικοποίηση των εκπομπών άνθρακα μιας εταιρείας, την κατανάλωση νερού, την κατανάλωση ενέργειας, το δίκαιο εμπόριο, την πράσινη απόδοση, την ασφάλεια των αγροτικών τροφίμων, την ποιότητα της υποδομής για άτομα με ειδικές ανάγκες, την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, την επιμονή στην απασχόληση ή ακόμα και τις παραβιάσεις της ιδιωτικής ζωής των πελατών, την ισότητα των φύλων και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Θεσμικοί επενδυτές, οικονομικοί αναλυτές, οικονομικοί φορείς, χρηματοδότες, χρηματιστήρια και διοικητικά συμβούλια επιχειρήσεων συχνά χρησιμοποιούν πληροφορίες αποκάλυψης βιωσιμότητας και κοινωνικής ευθύνης για να εξετάσουν ενδελεχώς πιθανή συσχέτιση μεταξύ της διαχείρισης των παραγόντων κινδύνου ESG από μια εταιρεία/επενδυτικό έργο και την οικονομική της απόδοση.

Κεντρικό ρόλο στην αντιμετώπιση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής και τον αναπροσανατολισμό των πόρων χρηματοδότησης διαδραματίζει το χρηματοπιστωτικό σύστημα το οποίο καλείται να κατευθύνει τις ιδιωτικές ροές κεφαλαίων προς περιβαλλοντικά και κοινωνικά βιώσιμες, επενδύσεις χαμηλού ανθρακικού αποτυπώματος (με βάση τα ESG κριτήρια). Το εγχείρημα αυτό προϋποθέτει τον μετασχηματισμό πρωτίστως του ίδιου του χρηματοπιστωτικού συστήματος προκειμένου να επιτευχθεί η χρηματοδότηση της απαιτούμενης μετάβασης, σε μια ανθεκτική, από την κλιματική αλλαγή, οικονομία και ένα νέο παραγωγικό μοντέλο ανάπτυξης με μηδενικές καθαρές εκπομπές άνθρακα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, παρατηρείται μια σημαντική στροφή στην ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών εργαλείων και κεφαλαίων προς τα πράσινα ομόλογα, καθώς είτε είναι υψηλή η αβεβαιότητα σχετικά με την δυνατότητα των κεφαλαιαγορών να χρηματοδοτήσουν βιώσιμα επενδυτικά έργα μεγάλης κλίμακας είτε υπάρχουν συστημικές αποτυχίες συνεργασίας με κρατικούς φορείς λόγω παρατεταμένης δημοσιονομικής κρίσης και κρίσης χρέους.

Ενδεικτικά, η πρωτοβουλία EU-EIB Europe 2020 Project Bond είχε ως σκοπό να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία και την εδραίωση μιας αγοράς ομολόγων για έργα υποδομής. Η πρωτοβουλία αυτή καλεί τους θεσμικούς επενδυτές - χαμηλού κινδύνου - να συμμετάσχουν σε μεγάλης κλίμακας επενδυτικά σχέδια κοινωνικού οφέλους, από την ίδια την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων η οποία αναλαμβάνει να ασφαλίσει μέρος του κινδύνου, μέσω α) άμεσης συνεισφοράς μειωμένου χρέους εξασφαλίσεων και β) παροχής -Εγγυήσεις υποστήριξης είδους / πιστωτική γραμμή για την κάλυψη του αρχικού κόστους κατασκευής.

Μια σημαντική υποκατηγορία ομολόγων έργου είναι τα λεγόμενα πράσινα ομόλογα. Τα τελευταία 10 χρόνια, ο αριθμός των φορέων χρηματοδότησης (αποδέκτες και πάροχοι) που υιοθετούν εταιρικές στρατηγικές και εργαλεία πράσινης χρηματοδότησης έχει αυξηθεί σημαντικά, σε μια προσπάθεια να υποστηρίξουν τη συγκεκριμένη ζήτηση για περιβαλλοντική και οικονομική βιωσιμότητα.

Στατιστικά, η αγορά ομολόγων για επενδυτικά έργα με περιβαλλοντικό αποτύπωμα έφτασε το μερίδιο των 600 δισεκατομμυρίων δολαρίων στις αρχές της περιόδου 2007-2014. Το 2018, η ίδια η μετοχή των πράσινων ομολόγων έφτασε σε περισσότερα από 160 δισεκατομμύρια δολάρια (βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018).

Σύμφωνα με τον ορισμό της ΕΕ, πράσινο ομόλογο είναι κάθε τύπος δηλωθέντος τίτλου που πληροί τις ακόλουθες τρεις προϋποθέσεις:

1. Τα επενδυτικά κεφάλαια χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τη χρηματοδότηση ή την αναχρηματοδότηση, εν όλω ή εν μέρει, νέων ή/και υφιστάμενων επιλέξιμων πράσινων έργων, σύμφωνα με το Σύστημα Ταξινόμησης Περιβαλλοντικής/Βιώσιμης Ανάπτυξης της ΕΕ.

2. Η έκδοση ομολόγων πρέπει να συνδέεται με την ευθυγράμμιση του εκδότη του πράσινου ομολόγου με τις τέσσερις διαστάσεις του προτύπου πράσινων ομολόγων της ΕΕ.

3. Η «συμμόρφωση» του ομολόγου με τις τέσσερις διαστάσεις του προτύπου της ΕΕ θα πρέπει να επαληθεύεται από ανεξάρτητο και διαπιστευμένο εξωτερικό αξιολογητή.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οδικό χάρτη στην επίτευξη των στόχων της αποτελεί το Σχέδιο Δράσης για τη χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάπτυξης (Action Plan: Financing the Sustainable Growth), δομικά στοιχεία του οποίου αποτελούν, μεταξύ άλλων, ο Κανονισμός Ταξινόμησης (Taxonomy), ο οποίος θα επιτρέπει σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της αγοράς να έχουν κοινό ορισμό για τη βιωσιμότητα και, συνεπώς, να παρέχει προστασία και έναντι του greenwashing. Επίσης, κρίσιμη είναι η Οδηγία δημοσιοποίησης μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών, η οποία παρέχει στους επενδυτές πληροφορίες για τη λήψη ενημερωμένων αποφάσεων για βιώσιμες επενδύσεις ενώ υπάρχουν ακόμη και επιμέρους κανονιστικές ρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένου του Κανονισμού περί γνωστοποιήσεων βιωσιμότητας στον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών. [Ως αποτέλεσμα του εν λόγω Κανονισμού (και του Κανονισμού Ταξινόμησης), οι διαχειριστές περιουσιακών στοιχείων και οι χρηματοοικονομικοί σύμβουλοι χρειάζονται περισσότερες πληροφορίες βιωσιμότητας από τις εταιρείες στις οποίες εκδηλώνουν πρόθεση επένδυσης]. Τέλος, όπως αναφέρθηκε ένα σύνολο επενδυτικών εργαλείων, συμπεριλαμβανομένων των Πράσινων Ομολόγων (τα Ομόλογα αυτά αποτελούν ένα υψηλής ποιότητας εθελοντικό πρότυπο, το οποίο θα είναι διαθέσιμο σε όλους τους εκδότες για να προσελκύσει βιώσιμες επενδύσεις) συντελούν στην επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι δεσμεύσεις της ΕΕ απεικονίζονται στο σχέδιο της μακροπρόθεσμης στρατηγικής της “A clean Planet for All” και θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο των προβλεπόμενων δράσεων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας.

Προσδοκία της ΕΕ είναι η κινητοποίηση επενδύσεων συνολικού ύψους 1 τρισ. € για την επόμενη 10ετία μέσω του επενδυτικού σχεδίου «Βιώσιμη Ευρώπη» της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας προκειμένου να καταστεί εφικτή η μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία, με τη δημιουργία των κατάλληλων ρυθμιστικών κινήτρων ώστε να ευδοκιμήσουν οι πράσινες επενδύσεις μετατρέποντας παράλληλα τις κλιματικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις σε ευκαιρίες, εξασφαλίζοντας μια δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς μετάβαση για όλους.

Όσον αφορά στα πιστωτικά ιδρύματα αυτά, καλούνται, στις υφιστάμενες πολιτικές διαχείρισης κινδύνων υπό το ισχύον πλαίσιο προληπτικής εποπτείας, να συμπεριλάβουν και τους κινδύνους που συνδέονται με το κλίμα και το περιβάλλον ευρύτερα, αλλά και τους κοινωνικούς κινδύνους (ESG risks). Τα εν λόγω ESG κριτήρια θα πρέπει να συνεκτιμώνται στην επιχειρησιακή στρατηγική

καθώς και στη διακυβέρνηση των πιστωτικών ιδρυμάτων. Παράλληλα δημιουργείται η υποχρέωση ενημέρωσης και των εποπτικών αρχών των τραπεζών αλλά αναδύονται ταυτόχρονα και σημαντικές ευκαιρίες (λ.χ. η επικέντρωση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στις αγορές πράσινων τίτλων αλλά και στα έργα πράσινης ανάπτυξης - νέα ή υφιστάμενα - τα οποία θέτει στο προσκήνιο η ενεργοποίηση του Ταμείου Ανάκαμψης, αποτελεί σημαντική ευκαιρία για την Ελλάδα).

Επιπρόσθετα, οι τράπεζες, στο πλαίσιο των απαιτήσεων των εποπτικών αρχών τους (European Central Bank) καλούνται να προβούν σε διενέργεια άσκησης αυτοαξιολόγησης (self-assessment) ενώ έχουν ήδη υποβάλει τα πλάνα ενεργειών τους, σχετικά με την εξέλιξη της διαχείρισης των κλιματικών και περιβαλλοντικών κινδύνων.

Παράλληλα, το Ελληνικό Χρηματιστήριο, όπως και πολλά άλλα του κόσμου, υιοθετεί τη σύνθεση του δείκτη ATHEX ESG με τη συμμετοχή Ελληνικών εταιριών που υιοθετούν αρχές ESG και τις δημοσιοποιούν αναλόγως²³.

Οι Ελληνικές τράπεζες και οι επιχειρήσεις θα πρέπει να προσαρμοστούν στην νέα αυτή πραγματικότητα καθώς οι νομοθετικές εξελίξεις και οι απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής κεντρικής τράπεζας γίνονται ολοένα και περισσότερο απαιτητικές προς την κατεύθυνση αυτή. Απαιτείται λοιπόν η δημιουργία εργαλείων για τις επιχειρήσεις για τη ορθή παρακολούθηση των δεικτών ESG, οδηγίες για την ορθή δημοσιοποίηση των πληροφοριών και σημαντική εκπαίδευση του χρηματοπιστωτικού κλάδου αλλά και των επιχειρήσεων.

B. Οι πόροι του ταμείου Ανθεκτικότητας για τις πράσινες πολιτικές

Η βιώσιμη ανάπτυξη έχει τεθεί στο επίκεντρο της στρατηγικής της ΕΕ για την επόμενη πενταετία (Στρατηγικό θεματολόγιο ΕΕ 2019-2024). Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕ, προκειμένου να στηρίξει/ χρηματοδοτήσει το στόχο της, έχει θέσει ως οριζόντια προτεραιότητα την ενσωμάτωση της διάστασης του κλίματος σε όλα τα προγράμματα της νέας περιόδου στοχεύοντας να διοχετεύσει εντός της επόμενης προγραμματικής περιόδου, από το νέο Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2021-2027, αθροιστικά με τους πόρους του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, συνολικά 605 δισ. €.

---

²³ <https://www.athexgroup.gr/el/athex-esg-index>

Το Ταμείο Ανάκαμψης προβλέπει για την Ελλάδα συνολικούς επενδυτικούς πόρους ύψους 31,16 δισ. €, εκ των οποίων τα 18, 43 δισ. € είναι επιδοτήσεις και τα 12,73 δισ. € είναι με τη μορφή δανείων.

Το Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας συμβάλλει στην πράσινη μετάβαση στην Ελλάδα και ευθυγραμμίζεται με τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, τους κλιματικούς στόχους του 2030 και τον στόχο για την κλιματική ουδετερότητα έως το 2050, κατανέμοντας συνολικά το 37,5% του εκτιμώμενου κόστους σε δράσεις για το κλίμα. Επιπλέον, καθεμία από τις μεταρρυθμίσεις και τις επενδύσεις του σχεδίου ακολουθεί την αρχή «μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης», όπως ορίζεται στο άρθρο 17 του Κανονισμού (ΕΕ) 2020/852 της Ευρωπαϊκής ταξινομίας.

Οι μεταρρυθμίσεις και οι πόροι του ταμείου μέσω των επενδύσεων είναι

- Άξονας 1.1 – Μετάβαση σε νέο ενεργειακό μοντέλο φιλικό στο περιβάλλον.
- Άξονας 1.2. – Ενεργειακή αναβάθμιση του κτιριακού αποθέματος της χώρας και χωροταξική Μεταρρύθμιση
- Άξονας 1.3. – Μετάβαση σε ένα πράσινο και βιώσιμο σύστημα μεταφορών
- Άξονας 1.4. – Αειφόρος χρήση των πόρων, ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή και διατήρηση της βιοποικιλότητας:

Οι παραπάνω μεταρρυθμίσεις είναι αρκετά δομημένες ως προς τις απαιτήσεις της χώρας προκειμένου να επιτευχθεί η μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλού άνθρακα με την αύξηση των ΑΠΕ, τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας των κτιρίων και των επιχειρήσεων και τη προσαρμογή των πόλεων και των κτιρίων στην κλιματική αλλαγή.

Συνολικά και ειδικότερα, τα υφιστάμενα εργαλεία χρηματοδότησης της ΕΕ περιλαμβάνουν τις εξής δυνατότητες μόχλευσης χρηματοοικονομικών πόρων:

α. Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Ποσοστό 37,5% από το συνολικό προϋπολογισμό των 723,8 δισ. € σε ευρωπαϊκό επίπεδο θα διοχετευθεί σε αειφόρες (πράσινες) επενδύσεις ενώ όλες οι δράσεις θα προωθούν τους στόχους του EU Taxonomy και συγκεκριμένα την προσαρμογή και τον περιορισμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, την προστασία της βιοποικιλότητας, την κυκλική οικονομία, τη μείωση της

ρύπανσης και τη βιώσιμη χρήση των υδάτινων πόρων. Η τήρηση της αρχής της «μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης» αποτελεί προϋπόθεση για την έγκριση των σχεδίων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο, όπως προβλέπεται στον κανονισμό για τη θέσπιση του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας .

β. Νέο Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2021-2027 (ΕΣΠΑ)

Ποσοστό 30% από το νέο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο συνολικού προϋπολογισμού 1.085,3δισ € έχει τεθεί ως στόχος για τη στήριξη των κλιματικών στόχων, συμπεριλαμβανομένης μιας ενισχυμένης μεθοδολογίας για την παρακολούθηση του κλίματος, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος αυτός.

γ. EIB Group

Ο Όμιλος της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ) έχει λάβει στρατηγική απόφαση για την υποστήριξη της μετάβασης σε μια ουδέτερη οικονομία και συγκεκριμένα:

Οδικός χάρτης 2021 – 2025 της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (EIB Group Climate Bank Roadmap 2021-2025) :

Η ΕΤΕπ προχώρησε στην έκδοση του ως άνω Οδικού Χάρτη με σκοπό:

α) να υποστηρίξει επενδύσεις ύψους 1 τρισ. € σε δράσεις για το κλίμα και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα έως το 2030,

β) να αυξήσει σταδιακά το μερίδιο της χρηματοδότησής της που αφιερώνεται στη δράση για το κλίμα και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, φτάνοντας το 50% των δραστηριοτήτων της το 2025 και

γ) να ευθυγραμμίσει όλες τις χρηματοδοτικές δραστηριότητές της με τις αρχές και τους στόχους της συμφωνίας του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή από τις αρχές του 2021.

δ. Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης - Χρηματοδοτικό Πρόγραμμα Πράσινης Μετάβασης 2021 – 2025

Αντίστοιχα με την ΕΤΕπ (EIB), και η ΕΤΑΑ (EBRD) με το σχέδιο Green Economy Transition (GET) στοχεύει να αυξήσει το δείκτη πράσινων χρηματοδοτήσεων της σε περισσότερο από 50% την επόμενη 5ετία, εναρμονίζοντας τις δραστηριότητες της με τις αρχές των διεθνών κλιματικών συμφωνιών, κυρίως της Συμφωνίας του Παρισιού, ενισχύοντας την πολιτική δέσμευση για την ανάπτυξη μακροπρόθεσμων στρατηγικών χαμηλού άνθρακα και «greening» του χρηματοπιστωτικού συστήματος και αυξάνοντας τις επενδύσεις που οδηγούν σε προσαρμογή και μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Σημειώνεται ότι η EBRD αξιολογεί τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις των έργων στα οποία επενδύει και ενσωματώνει εκτιμήσεις κινδύνων που σχετίζονται με το κλίμα και μέτρα προσαρμογής στις επενδυτικές της δραστηριότητες.

ε. Λοιπά Ταμεία και προγράμματα

Τέλος τόσο μέσω του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης όσο και μέσω επιμέρους προγραμμάτων της ΕΕ θα διοχετευθούν πόροι με σκοπό την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Καθώς η κλίμακα της πρόκλησης για τη μετάβαση που απαιτείται δεν είναι ίδια σε όλες τις Περιφέρειες (ορισμένες Περιφέρειες θα επηρεαστούν ιδιαίτερα και θα υποστούν βαθύ οικονομικό και κοινωνικό μετασχηματισμό), και θέλοντας να διασφαλίσει ότι κανείς δεν θα μείνει στο περιθώριο (no one left behind), στην προσπάθεια μετάβασης που επιδιώκεται, η ΕΕ δημιούργησε το εν λόγω ταμείο (Δίκαιης Μετάβασης) με σκοπό να στηρίξει τους εργαζόμενους των περιφερειών αυτών να αναπτύξουν δεξιότητες και ικανότητες για την αγορά εργασίας του μέλλοντος και να συνδράμει επίσης και τις επιχειρήσεις να δημιουργήσουν νέες οικονομικές ευκαιρίες.

4. Η ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ/ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

A. Ανταγωνιστικότητα επιχειρήσεων και πράσινη μετάβαση

Οι επιχειρήσεις στηρίζουν την ευρωπαϊκή δέσμευση στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Όσο όμως, αυξάνεται η διαφορά κλιματικών στόχων της Ευρώπης έναντι άλλων χωρών, αναλόγως υποχωρεί τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα η ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων που αναλαμβάνουν το σχετικό κόστος.

Το πλήρες πλαίσιο για την πράσινη μετάβαση της ΕΕ περιλαμβάνεται στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, ενώ για την υλοποίησή της, όπως προαναφέρθηκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τον Ιούλιο του 2021 το πακέτο μέτρων «fit for 55». Για την προώθηση νέων τεχνολογιών, την οικοδόμηση αλληλεγγύης και τον μετριασμό των επιπτώσεων για τους ευάλωτους, θα παρέχεται χρηματοδότηση μέσω του νέου Κοινωνικού Ταμείου για το Κλίμα και των ενισχυμένων Ταμείων Εκσυγχρονισμού και Καινοτομίας.

Οι παραπάνω νομοθετικές προτάσεις πρέπει να συμβαδίζουν με την διατήρηση ή και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, η αύξηση της φιλοδοξίας για το κλίμα πρέπει να συνοδεύεται από την ανάπτυξη και ευρεία διάθεση ενεργειακού μίγματος χαμηλού ανθρακικού αποτυπώματος και νέων τεχνολογιών μηδενικών ή χαμηλών εκπομπών.

Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής βιομηχανίας και η μεταφορά παραγωγής εκτός Ε.Ε. σε χώρες χωρίς περιβαλλοντικές δεσμεύσεις (κίνδυνος «διαρροής άνθρακα») αποτελεί ήδη πραγματικότητα, η οποία επιβαρύνει και την προσπάθεια επίτευξης του στόχου της Συμφωνίας του Παρισιού.

Ο κίνδυνος «διαρροής άνθρακα» εντάσσεται στις ιδιαίτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, καθώς λόγω της γεωγραφικής της θέσης ο κίνδυνος αυτός είναι μεγαλύτερος σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ.

Οι κλάδοι που εκτίθενται σε σημαντικό κίνδυνο διαρροής άνθρακα προσδιορίζονται με απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όπου περιλαμβάνονται δραστηριότητες, όπως η παραγωγή προϊόντων διύλισης πετρελαίου, η παραγωγή τσιμέντου, η παραγωγή σιδήρου και χάλυβα και η παραγωγή

αλουμινίου. Το θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ αναγνωρίζει την ανάγκη αντιμετώπισης αυτού του κινδύνου παρέχοντας ένα μέρος δικαιωμάτων εκπομπών χωρίς κόστος.

Οι κλάδοι που εντάσσονται στην λίστα «διαρροής άνθρακα» έχουν σημαντική συμβολή στα οικονομικά μεγέθη της χώρας. Συγκεκριμένα, συμβάλουν:

- το 27% στην ΑΠΑ της εγχώριας Μεταποίησης, ήτοι 3,2 δισ. ευρώ (στοιχεία 2018),
- το 16% της απασχόλησης της εγχώριας Μεταποίησης, ήτοι πάνω από 56.000 σταθερές θέσεις εργασίας (στοιχεία 2018).
- πάνω από 40% στις ελληνικές εξαγωγές προϊόντων, ενώ σημαντικό ποσοστό των εξαγωγών των βιομηχανικών κλάδων «διαρροής άνθρακα» κατευθύνεται σε τρίτες χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης (54% το 2020).

Η αναμενόμενη επιβάρυνση στο κόστος παραγωγής αυτών των κλάδων, λόγω των αλλαγών στην παροχή δικαιωμάτων εκπομπών, την ίδια στιγμή που οι ανταγωνιστές παραγωγοί εκτός ΕΕ θα επιβαρυνθούν μόνο για τα μερίδια παραγωγής που εξάγουν στην ΕΕ, επιτείνει την πίεση στην ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων στο διεθνές περιβάλλον.

Εκτιμάται ότι θα απαιτηθούν 13,2 εκατ. επιπλέον δικαιώματα έως το 2035 και με την υπόθεση ότι το κόστος του δικαιώματος εκπομπής θα ανέλθει σταδιακά στα €100 ανά τόνο CO₂, αυτό συνεπάγεται κόστος της τάξης των €1,3 δισ.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, τα βασικότερα σημεία για τη διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων είναι τέσσερα:

1. Κόστος άνθρακα: Η τιμολόγηση άνθρακα μέσω του ΣΕΔΕ αποδείχθηκε ως μια αποτελεσματική πολιτική μείωσης των εκπομπών ΑτΘ, όμως συνιστά και ένα σημαντικό στοιχείο κόστους. Η εισαγωγή του νέου Μηχανισμού Συνοριακής Προσαρμογής Άνθρακα (ΜΣΠΑ) αποσκοπεί στην εξισορρόπηση του κόστους άνθρακα σε εισαγωγές περιορισμένου αριθμού προϊόντων (τσιμέντο, αλουμίνιο, σίδηρος-χάλυβας, λιπάσματα, ηλεκτρική ενέργεια). Ωστόσο, συνοδεύεται από σταδιακή κατάργηση της παροχής δικαιωμάτων εκπομπών χωρίς κόστος στους συγκεκριμένους τομείς, γεγονός το οποίο θα πλήξει την ανταγωνιστικότητά τους. Συνεπώς, ο ΜΣΠΑ πρέπει να εφαρμοστεί με τρόπο που να εξισορροπεί αποτελεσματικά το κόστος άνθρακα μεταξύ των προμηθευτών εντός και εκτός ΕΕ και να ενθαρρύνει τους παραγωγούς σε τρίτες χώρες να

υιοθετούν τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών. Στη βάση αυτή, ο ΜΣΠΑ θα πρέπει να είναι συμπληρωματικό μέτρο των ήδη εφαρμοζόμενων για τη διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, ιδίως της παροχής δικαιωμάτων εκπομπών χωρίς κόστος, και όχι εναλλακτικό.

2. Δίκαιη κατανομή βαρών μεταξύ των κλάδων: Απαιτείται δίκαιη κατανομή προσπαθειών και θέσπιση στόχων σε κλάδους της οικονομίας, βάσει της ανάλυσης των δυνατοτήτων που παρουσιάζουν για απεξάρτηση από τον άνθρακα, και της έκθεσής τους στον διεθνή ανταγωνισμό. Μέχρι σήμερα οι κλάδοι που εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής του ΣΕΔΕ έχουν συμβάλει αναλογικά περισσότερο στη μείωση των εκπομπών ΑτΘ.

Ειδικότερα, οι εκπομπές που καλύπτει το ΣΕΔΕ ανέρχονται στο 40% περίπου των συνολικών εκπομπών ΑτΘ της ΕΕ, ενώ το υπόλοιπο 60% καλύπτεται από τον Κανονισμό για τον Επιμερισμό των Προσπαθειών, ο οποίος προβλέπει δεσμευτικούς στόχους μείωσης των εκπομπών για τα κράτη μέλη σε τομείς που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ΣΕΔΕ για την περίοδο 2021-2030. Οι νέοι στόχοι που προτείνονται από την ΕΕ επιβαρύνουν δυσανάλογα τους κλάδους αυτούς, καθώς για το 40% των συνολικών εκπομπών που καλύπτει το ΣΕΔΕ τίθεται στόχος μείωσης κατά 61% (από 43% που ισχύει τώρα), την ώρα που για το 60% των εκπομπών των κλάδων εκτός ΣΕΔΕ τίθεται στόχος μείωσης κατά 39% (από 30% που ισχύει τώρα).

3. Κόστος ενέργειας: Σημαντική παράμετρο στη διαμόρφωση του τελικού κόστους, και άρα στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων αποτελεί το κόστος ενέργειας. Η τρέχουσα τάση αύξησης των τιμών της ενέργειας αποδεικνύει πόσο ευαίσθητες είναι οι οικονομίες στις τιμές της ενέργειας και, συνεπώς, θα πρέπει να εξεταστεί διεξοδικά κατά την επιλογή πολιτικών για την πράσινη μετάβαση.

Στη βάση αυτή, οι στόχοι για την κατανάλωση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές πρέπει να εξεταστούν υπό το πρίσμα της διασφάλισης διαθεσιμότητας, του κόστους, καθώς και των αναγκών σε κρίσιμες υποδομές.

4. Ανταγωνιστικότητα εξαγωγών: Οι πολιτικές της ΕΕ για το κλίμα πρέπει να διασφαλίσουν ίσους όρους ανταγωνισμού με τους παραγωγούς τρίτων χωρών, λαμβάνοντας τα αναγκαία μέτρα, σε ευθυγράμμιση και με τους κανόνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, για την προάσπιση της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών προς χώρες εκτός ΕΕ.

5. Σε περίπτωση που προκρίνονται πηγές ενέργειας οι οποίες επιβαρύνουν υπέρμετρα το κόστος παραγωγής θα πρέπει να διατίθενται αντισταθμιστικές αποζημιώσεις, πχ φορολογικές απαλλαγές/

φορολογικά κίνητρα, στοχευμένες επιδοτήσεις ιδιαίτερα στις επιχειρήσεις που είναι περισσότερο εκτεθειμένες ή πληττόμενες.

6. Ενίσχυση των ευκαιριών μετάβασης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για την προσαρμογή στα νέα περιβαλλοντικά πρότυπα, με προώθηση ενεργητικών και παθητικών πολιτικών κατάρτισης, διαχείρισης καταστροφών, χρηματοδότησης και συμβουλευτικής υποστήριξης, καθώς και επιδότησης του κόστους μετάβασης και προσαρμογής ορισμένων εκτεθειμένων/ πληττόμενων κλάδων. Εξειδικευμένη υποστήριξη πρέπει να παρασχεθεί στις πολύ μικρές επιχειρήσεις και τους αυτοαπασχολούμενους χωρίς προσωπικό ή με συμβοηθούσα μέλη. Πρόκειται για ένα τμήμα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που ανέρχεται συνήθως στο ένα τρίτο του συνόλου. Δεδομένης της ευαλωτότητάς του απαιτείται η προσαρμογή των κριτηρίων επιλεξιμότητας ώστε να μπορεί να τύχουν ειδικότερων ρυθμίσεων που θα διευκολύνουν τη προσαρμογή του στην πράσινη μετάβαση.

7. Σχετικά με τη δέσμη μέτρων fit for 55, εκεί περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, προτάσεις που αφορούν στη ναυτιλία, οι οποίες παρουσιάζουν προβληματικά σημεία επειδή δεν λαμβάνουν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής και διεθνούς ναυτιλίας. Με γνώμονα ότι η ελληνόκτητη ναυτιλία δραστηριοποιείται σε ένα διεθνές και εξαιρετικά ανταγωνιστικό περιβάλλον, βασική θέση της χώρας μας, αλλά και της διεθνούς ναυτιλίας είναι ότι τα περιφερειακά μέτρα δεν μπορούν αυτοτελώς να αποτελέσουν βιώσιμη λύση για ένα παγκόσμιο πρόβλημα, όπως αυτό της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής. Σε ό,τι αφορά στη νομοθετική πρόταση για τη συμπερίληψη της ναυτιλίας στο Σύστημα Εμπορίας Εκπομπών (EU Emission Trading System - ETS), αυτή, ως περιφερειακό αγορακεντρικό μέτρο, είναι ασύμβατη με τον παγκόσμιο χαρακτήρα των θαλάσσιων μεταφορών, καθώς και με τον τρόπο λειτουργίας της ναυτιλίας, ενώ υπονομεύει σοβαρά τις συνεχιζόμενες διεθνείς προσπάθειες και διαπραγματεύσεις στον IMO για την απανθρακοποίηση του τομέα.

B. Προκλήσεις για τον πρωτογενή τομέα στην περίοδο πράσινης μετάβασης

Η γεωργική παραγωγή πρώτων υλών και τροφίμων αυτονότηα αποτελούν ένα ξεχωριστό θέμα όσο αφορά τις προκλήσεις που δημιουργεί η πράσινη μετάβαση με κεντρικό στόχο την επίτευξη μιας ουδέτερης κλιματικά πρωτογενούς δραστηριότητας. Στο ίδιο πλαίσιο είναι αναγκαίο να ληφθεί υπόψη ότι η γεωργική παραγωγή έχοντας διαχρονικά μεγάλη εξάρτηση από τις καιρικές και κλιματικές συνθήκες, ήταν ανέκαθεν ευάλωτη ακόμη και σε μικρότερης κλίμακας και έντασης μεταβολές από αυτές που συντελούνται σήμερα και αναμένονται τα έτη που έπονται.

Η γεωργία από την φύση της έχει διττή περιβαλλοντολογική υπόσταση με δυνατότητα να επιτυγχάνει ταυτόχρονα θετική και αρνητική επίδραση στο περιβάλλον. Από τη μια πλευρά, πολλές καλλιέργειες (ιδίως οι δενδρώδεις) καθώς και τα δάση είναι σε θέση να δεσμεύουν μεγάλες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα. Η ίδια η παραγωγή τροφίμων ξεκινάει με την δέσμευση της ηλιακής ενέργειας από τα φυτά και του διοξειδίου του άνθρακα με υποπροϊόν το οξυγόνο. Από την άλλη πλευρά ωστόσο η γεωργία, η κτηνοτροφία, και η αλιεία είναι οι ίδιοι ταυτόχρονα σημαντικοί καταναλωτές ενέργειας, φυτοφαρμάκων, λιπασμάτων με αποτέλεσμα συνολικά ο τομέας της γεωργίας, της παραγωγής, της μεταποίησης και της διανομής τροφίμων να εμπλέκεται στο 30% περίπου των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου.

Επιπρόσθετα, η λειψυδρία, τα κύματα καύσωνα, οι έντονες βροχοπτώσεις και όλα τα άλλα ακραία σημερινά καιρικά φαινόμενα επηρεάζουν αρνητικά (και θα επηρεάσουν ακόμη περισσότερο στο άμεσο μέλλον) τον γεωργικό τομέα, τόσο στην Ευρώπη όσο και στη χώρα μας, όσο αφορά την απόδοση των καλλιεργειών, την παραγωγικότητα της κτηνοτροφίας και της αλιείας (λαμβάνοντας υπόψη φαινόμενα όπως η διάβρωση των εδαφών και των ακτών). Στο ίδιο πλαίσιο, οι νέες συνθήκες επηρεάζουν τη διαθεσιμότητα του νερού, που χρειάζεται για την άρδευση, τις πρακτικές ποτίσματος των ζώων, τη μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων, καθώς και τις συνθήκες μεταφοράς και αποθήκευσης των παραγόμενων προϊόντων. Οι αλυσιδωτές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής συνεπώς, αντανακλώνται στην τιμή, στην ποσότητα και στην ποιότητα των προϊόντων και, κατά συνέπεια, στις εμπορικές ροές, οι οποίες με τη σειρά τους μεταβάλλουν, τόσο το εθνικό, όσο και το ευρωπαϊκό γεωργικό εισόδημα.

Ο γεωτεχνικός κόσμος γίνεται δέκτης καθημερινά των ανησυχιών αγροτών, κτηνοτρόφων, αλιέων και όλων των ομάδων πολιτών που επηρεάζονται άμεσα ή έμμεσα από την κλιματική αλλαγή και δεν περιορίζονται μόνο στο χωράφι ή στο στάβλο αλλά επεκτείνονται σε όλη την αγροδιατροφική αλυσίδα. Ειδικότερα για τις Μεσογειακές χώρες όπως η Ελλάδα, αυτή η ανησυχία εντείνεται όλο και περισσότερο.

Ειδικά για τον τομέα της γεωργίας και παραγωγής τροφίμων, ο στόχος είναι από τη μια να αντιμετωπίσουμε τις συνέπειες της κλιματικής κρίσης στην υποβάθμιση των εδαφών, την απώλεια της βιοποικιλότητας, την ρύπανση της ατμόσφαιρας και των υδάτων και από την άλλη να βοηθήσουμε τους παραγωγούς να προσαρμόσουν τη διαχείριση των καλλιεργειών τους σ' ένα μεταβαλλόμενο κλίμα, με στόχο την ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών.

Δυστυχώς, καθώς η αγροτική παραγωγή παρουσιάζει υψηλή εξάρτηση από το κλίμα, οι αρνητικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην αγροτική παραγωγή θα είναι μεγάλες και το ζητούμενο πλέον είναι η προσαρμογή των πολιτικών ανάπτυξης του πρωτογενή τομέα στην κλιματική αυτή μεταβλητότητα. Άλλωστε, η παγκόσμια γεωργία αναμένεται να αντιμετωπίσει πολλές προκλήσεις τα επόμενα χρόνια, όπως είναι η επισιτιστική αυτάρκεια, η περαιτέρω απελευθέρωση τον παγκόσμιου εμπορίου, καθώς και η αύξηση του πληθυσμού παγκοσμίως. Η κλιματική αλλαγή αναμένεται να επηρεάσει τις αποδόσεις στις συγκομιδές προϊόντων, στη διαχείριση του ζωικού κεφαλαίου, τη χωρική κατανομή της παραγωγής και τις επενδύσεις και επισφάλειες στον αγροτο-διατροφικό τομέα. Θα κινδυνεύσει η επισιτιστική ασφάλεια και η ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, με εγκατάλειψη εδαφών και μεταναστευτικές ροές.

Οι επιπτώσεις στη γεωργική παραγωγή θα έχουν και μια σειρά από περιβαλλοντικές επιδράσεις, καθώς η διαχείριση της παραγωγικής διαδικασίας, μαζί με την ύπαρξη οικοσυστημάτων σε αγρό και δάσος, διαδραματίζει μεγάλο ρόλο στη χρήση του νερού, στην προστασία των υδάτων από τα νιτρικά, καθώς και στη βελτίωση της διαχείρισης των πλημμυρών, την προστασία από κατολισθήσεις και διαβρώσεις. Επίσης, επιδρά σημαντικά στη βιοποικιλότητα σε εδαφικά και θαλάσσια οικοσυστήματα, καθώς και οικοσυστήματα εσωτερικών νερών.

Η ΕΕ βρίσκεται σε προχωρημένες διεργασίες για την αναθεώρηση του ευρωπαϊκού κλιματικού στόχου για το 2030, που θα οδηγήσει σε κλιματική ουδετερότητα την ευρωπαϊκή ήπειρο μέχρι το 2050. Αυτός ο στόχος προβλέπεται στην Πράσινη Συμφωνία για το Κλίμα και έχει ήδη εγκριθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Η Πράσινη Συμφωνία εξειδικεύεται όσο αφορά την γεωργία στην στρατηγική «Αγρόκτημα στο Πιάτο - Farm to Fork» με οριοθετημένους γενικούς στόχους τους ακόλουθους:

- Μείωση κατά 50% στη συνολική χρήση χημικών φυτοφαρμάκων - και για τα επικίνδυνα φυτοφάρμακα αυτό να γίνει μέχρι το 2030.
- Μείωση της χρήσης λιπασμάτων κατά τουλάχιστον 20%.
- Μείωση απώλειας θρεπτικών συστατικών τουλάχιστον κατά 50% το 2030.
- Βελτίωση της ποιότητας του νερού.
- Αύξηση γης για βιοποικιλότητα, συμπεριλαμβανομένων γεωργικής έκτασης με χαρακτηριστικά τοπίου υψηλής ποικιλομορφίας.

Σε αυτό το γενικό πλαίσιο, τα Κράτη-Μέλη (ΚΜ) της ΕΕ υποχρεούνται να καταρτίσουν και να εφαρμόσουν εθνικά στρατηγικά σχέδια διάρκειας μιας προγραμματικής περιόδου (2023 - 2029)

με πυρήνα αυτών την βελτίωση των περιβαλλοντικών τους επιδόσεων. Αυτά τα σχέδια πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις τοπικές εθνικές ανάγκες και την πραγματική κατάσταση των γεωργών που θα κληθούν να συμμορφωθούν με αυτά. Δύο βασικές δράσεις επίτευξης της πράσινης μετάβασης του πρωτογενούς τομέα αποτελούν: α) τα οικολογικά προγράμματα και β) οι ψηφιακές και πράσινες επενδύσεις.

Όσον αφορά τα οικολογικά προγράμματα (σε εθελοντική βάση για την προγραμματική περίοδο που ακολουθεί) εφαρμόζονται στο πλαίσιο των άμεσων κοινοτικών ενισχύσεων. Οι ενισχύσεις αυτές έχουν τη μορφή ετήσιας ενίσχυσης για όλα τα επιλέξιμα εκτάρια (και σε κάποιες περιπτώσεις για μονάδες ζωικού κεφαλαίου) που καλύπτονται από τις δεσμεύσεις των προγραμμάτων. Χορηγούνται είτε ως ενισχύσεις πρόσθετες της βασικής εισοδηματικής στήριξης, με τη μορφή κινήτρου και αμοιβής για την παροχή δημόσιων αγαθών με γεωργικές πρακτικές ευεργετικές για το περιβάλλον και το κλίμα, είτε ως αποζημίωση για την εισαγωγή αυτών των πρακτικών.

Τα ΚΜ καταρτίζουν ένα κατάλογο γεωργικών πρακτικών που είναι επωφελείς για το κλίμα, το περιβάλλον και την καλή διαβίωση των ζώων που καταπολεμούν την αντοχή στα αντιμικροβιακά, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται σε έναν ή περισσότερους από τους παρακάτω ειδικούς στόχους:

- Μετριασμός της κλιματικής αλλαγής, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από γεωργικές πρακτικές, καθώς και διατήρηση των υφιστάμενων δεξαμενών άνθρακα και ενίσχυση της δέσμευσης του άνθρακα,
- Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, συμπεριλαμβανομένων των δράσεων για τη βελτίωση της ανθεκτικότητας των συστημάτων παραγωγής τροφίμων και της ποικιλότητας των ζώων και των φυτών για μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στις ασθένειες και την κλιματική αλλαγή,
- Προστασία ή βελτίωση της ποιότητας των υδάτων και μείωση της πίεσης στους υδάτινους πόρους,
- Πρόληψη της υποβάθμισης του εδάφους, αποκατάσταση του εδάφους, βελτίωση της γονιμότητας του εδάφους και της διαχείρισης των θρεπτικών στοιχείων και των ζώντων οργανισμών του εδάφους,
- Προστασία της βιοποικιλότητας και διατήρηση ή αποκατάσταση οικοτόπων ή ειδών, συμπεριλαμβανομένης της διατήρησης και της δημιουργίας χαρακτηριστικών τοπίου ή μη παραγωγικών εκτάσεων,

- Δράσεις για τη βιώσιμη και μειωμένη χρήση φυτοφαρμάκων, ιδίως φυτοφαρμάκων που παρουσιάζουν κίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία ή τη βιοποικιλότητα,
- Δράσεις για τη βελτίωση της διαβίωσης των ζώων και την καταπολέμηση της αντοχής στα αντιμικροβιακά.

Όσον αφορά τις πράσινες και ψηφιακές επενδύσεις, αυτές καλούνται να καλύψουν ειδικές ανάγκες εκσυγχρονισμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων για την ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας και της βιοοικονομίας με βελτίωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των εκμεταλλεύσεων. Εν δυνάμει επενδύσεις αφορούν:

- στην αύξηση της βιώσιμης ενέργειας (αξιοποίηση βιομάζας, παραγωγή βιοαερίου) στην γεωργία,
- τη μείωση της πίεσης στους υδατικούς πόρους βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων (επενδύσεις εξοικονόμησης και επαναχρησιμοποίησης νερού),
- την παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ, κυρίως για ιδιοκατανάλωση,
- στην εξοικονόμηση ενέργειας (μείωση της κατανάλωσης ενέργειας σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης),
- στη μείωση και επεξεργασία/επαναχρησιμοποίηση ΓΚΤ αποβλήτων, υπολειμμάτων και λοιπών πρώτων υλών στην πηγή (μείωση κατανάλωσης λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων και πρώτων υλών),
- τον περιορισμό των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και αμμωνίας από τη γεωργία.

Σε σχέση με την ελληνική γεωργία και την μετάβασή της στην πράσινη εποχή, απαιτείται ιδιαίτερη αναφορά στην χρήση του νερού, στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ένα ιδιαίτερο χειρισμό της κτηνοτροφίας.

Η ελληνική γεωργία είναι ο μεγαλύτερος καταναλωτής νερού (80-85% της συνολικής κατανάλωσης υδατικών πόρων). Τα εγγειοβελτιωτικά έργα αποτελούν τις σημαντικότερες υποδομές στη γεωργία και έχουν επιτρέψει την αναμόρφωση ευρύτερων περιοχών. Τα συλλογικά αρδευτικά έργα, τα οποία αποτελούν σημαντική κατηγορία εγγειοβελτιωτικών έργων, εξυπηρετούν περίπου 6.000.000 στρέμματα, ήτοι το 45% της συνολικής αρδευόμενης έκτασης της χώρας. Τα περισσότερα συλλογικά αρδευτικά έργα της χώρας δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση. Η συντήρηση είναι πολύ περιορισμένη και πάντα επισκευαστική. Το προσωπικό των οργανισμών διαχείρισης (ΤΟΕΒ, ΓΟΕΒ) είναι ιδιαίτερα περιορισμένο και όχι κατάλληλα εκπαιδευμένο.

Τα προβλήματα που δημιουργούνται έχουν να κάνουν με την υπερβολική και ανεξέλεγκτη άντληση του νερού του υδροφόρου ορίζοντα, τη σπατάλη αρδευτικού νερού από παλαιές αρδευτικές υποδομές, τη σπατάλη του νερού από τις παλιές μεθόδους άρδευσης αλλά και από την έλλειψη έργων αντιμετώπισης των πλημμυρικών φαινομένων τα οποία οφείλονται στην κλιματική αλλαγή. Εάν σε αυτά προστεθεί η υφαλμύρωση και υποβάθμιση των εδαφών σε μεγάλο μέρος της παραγωγικής γης, η εξασφάλιση ποσοτικής και ποιοτικής επάρκειας αρδευτικού νερού για την άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας είναι ο κρίσιμος παράγοντας για τον οποίο πρέπει τώρα να γίνουν παρεμβάσεις. Το νερό είναι πολύτιμο και η εξασφάλισή του απαιτεί κρίσιμο παράγοντα της πράσινης μετάβασης. Πράσινες πρακτικές που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν είναι:

- ❖ Η αποταμίευση του νερού της βροχής με κάθε τρόπο, αντί της άντλησης, που απαιτεί και τεράστια ενέργεια, σε αντίθεση με τους μικρούς και μεγάλους ταμιευτήρες, που μπορούν να παράγουν ενέργεια.
- ❖ Ο σχεδιασμός και η κατασκευή τοπικών και περιφερειακών εγγειοβελτιωτικών έργων, ειδικότερα με τη δημιουργία μικρών και μεγάλων φραγμάτων, καθώς και την ανακατασκευή παλαιότερων αντίστοιχων υποδομών θα ενισχύσει τη δυνατότητα αποταμίευσης των υδάτινων πόρων και την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση τους για άρδευση και παραγωγή ενέργειας.
- ❖ Η σχεδίαση και υλοποίηση των αντιπλημμυρικών και αντιδιαβρωτικών έργων να αποτελεί συνδυασμό έργων αποταμίευσης νερού (που θα λαμβάνει υπόψη της τα χειμαρρικά ρεύματα) σε τοπική ή ευρύτερη κλίμακα.
- ❖ Η μεταφορά του νερού για άρδευση να γίνεται με κλειστά σύγχρονα συστήματα αγωγών, αντί των σημερινών ανοικτών, που έχουν τεράστιες απώλειες.
- ❖ Η εισαγωγή και χρήση μεθόδων αποτελεσματικής άρδευσης για εξοικονόμηση νερού, όπως η στάγδην άρδευση και η αποφυγή του κατακλυσμού των καλλιεργειών.
- ❖ Η ενιαία διαχείριση όλων των νερών μιας περιοχής, υπέργειων και υπόγειων, ακόμη και των αστικών λυμάτων, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν μετά από κατάλληλη επεξεργασία και με ασφαλή μέθοδο άρδευσης, καθώς και η προστασία τους από την υπερκατανάλωση.
- ❖ Η παραγωγή νερού ιδιαίτερα στις ξηρές και νησιωτικές περιοχές με αφαλάτωση και χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η παραγωγή κατάλληλου νερού από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας τους θερινούς μήνες μπορεί να συνδυαστεί με την παραγωγή ενέργειας τους χειμερινούς μήνες.

- ❖ Η προσαρμογή των καλλιεργειών της κάθε περιοχής σύμφωνα με το υδρολογικό της δυναμικό και τις δυνατότητες μεταφοράς νερού από αλλού.
- ❖ Η αποφυγή μόλυνσης από τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα, καθώς και τα κάθε είδους ανεπεξέργαστα και επικίνδυνα βιομηχανικά ή αστικά λύματα.

Σε σχέση με την ενέργεια, αυτή επιδρά σημαντικά στο κόστος παραγωγής και η χρήση των ΑΠΕ βοηθάει στη μείωσή του κόστους, ενώ ταυτόχρονα δίνει περιβαλλοντικό πρόσημο στην παραγωγική γεωργία. Η γεωργία ως παραγωγική δραστηριότητα με μικρά περιθώρια κέρδους και χαμηλή σχετικά απόδοση του επενδυμένου κεφαλαίου επηρεάζεται από το κόστος παραγωγής για τη βιωσιμότητά της. Συνεπώς καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής παίζει το κόστος ενέργειας.

Ως μεγάλος καταναλωτής ενέργειας, από την άλλη πλευρά, η γεωργία συμβάλλει στην κλιματική αλλαγή. Μπορεί όμως ταυτόχρονα να εξελιχθεί σε προνομιακό τομέα, με διπλή δυνατότητα, τόσο για χρήση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές όσο και για παραγωγή ανανεώσιμων μορφών ενέργειας από βιομάζα, αιολική ή ηλιακή ενέργεια και γεωθερμία.

Αυτό το πλεονέκτημα μπορεί να αξιοποιηθεί και μεταφράζεται, σε ολόκληρο τον κόσμο, σε ένα μέσο στήριξης του εισοδήματος των παραγωγών και μείωσης του κόστους παραγωγής. Στους αγρότες ταιριάζει απόλυτα ο σύγχρονος όρος 'prosumer', δηλαδή ταυτόχρονα παραγωγός και καταναλωτής ενέργειας. Αυτός ο συνδυασμός με το 'net metering' προσφέρει έξυπνες λύσεις στη χρήση ενέργειας και συγκεκριμένα:

- Η αξιοποίηση των υπολειμμάτων της βιομάζας από τις καλλιέργειες σε συνδυασμό με τα ζωικά απόβλητα μπορεί να δώσει πνοή στην ύπαιθρο και να βοηθήσει τους αγρότες, μαζί με τις μικρές ανεμογεννήτριες, τα φωτοβολταϊκά και τη γεωθερμία, να καλύψουν σημαντικό μέρος του ενεργειακού τους κόστους.
- Εξοικονόμηση ενέργειας επιτυγχάνεται με χρήση μεθόδων μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας για την παραγωγή των γεωργικών προϊόντων, που μπορεί να γίνει πράξη με την πιο αποτελεσματική χρήση των συντελεστών παραγωγής μέσω της σύγχρονης τεχνολογίας και της εξ αποστάσεως διαχείρισης πολλών διαδικασιών (αυτοματισμοί).

Κωδικοποιώντας στην συνέχεια τις προκλήσεις της ελληνικής γεωργία όσο αφορά την πράσινη μετάβαση, σημειώνουμε τα ακόλουθα:

Απαιτείται αλλαγή του τρόπου παραγωγής της φυτικής και ζωικής παραγωγής και γενικότερα ολόκληρου του συστήματος της αγροδιατροφής. Σε αυτό το πλαίσιο απαιτείται να ενσωματωθούν νέες τεχνολογίες, όπως η βιοτεχνολογία, η τεχνητή νοημοσύνη, το διαδίκτυο των πραγμάτων, η διαχείριση μεγάλου όγκου δεδομένων, τόσο από τους μικρούς κατά βάση παραγωγούς, όσο και από τους άλλους επιχειρηματικούς εταίρους της αγροδιατροφικής αλυσίδας. Μια τέτοια διαδικασία μετάλλαξης της αγροτικής παραγωγής απαιτεί στοχοποιημένες καινοτομίες μέσα από διαδικασίες έρευνας, διάχυσης γνώσης, συνάφειας, πειραματισμών πεδίου, παραγωγικής προσαρμογής, ενσωμάτωσης στο χωράφι, στον στάβλο και στην μεταποίηση, στην εμπορευματοποίηση και στην επιχειρηματικότητα.

Ειδικά σε σχέση με την κτηνοτροφία, είναι προφανές ότι ορισμένες εκπομπές ρύπων από τα ζώα δεν μπορούν να αποφευχθούν, ωστόσο μπορούν να εξισορροπηθούν με τη δέσμευση άνθρακα στο έδαφος, ως αποτέλεσμα της παραγωγής ζωοτροφών, ή με την υποκατάσταση ορυκτών καυσίμων μέσω της χρήσης βιοαερίου από ζωική κόπρο και υπολείμματα καλλιεργειών για ζωοτροφές. Σε αυτό το πλαίσιο, απαιτείται να στηριχθεί η εγχώρια κτηνοτροφία με εστίαση στις ζωοτροφές βάσει ενός ενδοπεριφερειακού σχεδιασμού καλλιεργειών και κινήτρων που θα διασφαλίζει την επάρκεια τους, της διευκόλυνσης εγκατάστασης των κτηνοτρόφων σε οργανωμένες μονάδες-στάβλους, της στήριξης της ορεινής κτηνοτροφίας με κτηνοτροφικά πάρκα, υγειονομικών πρωτοκόλλων, συλλογικών συμφωνιών εμπορίας και ειδικών μέτρων κοινωνικής στήριξης.

Η ενίσχυση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε όλες τις σχολικές βαθμίδες, η θεσμοθέτηση ποσοστιαίων στόχων για τη μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου ανά τομέα, η εξοικονόμηση ενέργειας και η αύξηση χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για το 2030, το 2040 και το 2050 σε σύγκριση με τα ποσοστά εκπομπών του 1990, αποτελούν στόχους που μπορούν να επιδιωχθούν και πρέπει να θεσμοθετηθούν.

Η διείσδυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στον αγροτικό τομέα στη χώρα μας δε βρίσκεται στο επιθυμητό επίπεδο, με αποτέλεσμα η γεωργία να εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις άμεσες εισροές ενέργειας. Η χρήση συμβατικών πηγών ενέργειας στη γεωργία οδηγεί στην παραγωγή αερίων του θερμοκηπίου και σε αυξημένο κόστος παραγωγής, η χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε επίπεδο αγροτικής εκμετάλλευσης ή σε επίπεδο ομάδας αγροτικών εκμεταλλεύσεων παραμένει αναξιοποίητη. Ωστόσο, υπάρχουν ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην ύπαιθρο, όπως είναι η ηλιακή ενέργεια, η γεωθερμία και η βιομάζα που θα

μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και για τη μείωση του κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων. Εντούτοις, οι όποιες θετικές πολιτικές παρεμβάσεις της Ε.Ε και της κυβέρνησης, προς την κατεύθυνση της διείσδυσης των ΑΠΕ στον αγροτικό τομέα, χρειάζεται να πλαισιωθούν και από κατάλληλες τεχνικές λύσεις. Οι λύσεις που θα προταθούν θα πρέπει να είναι φιλικές προς τον αγρότη, εύκολα εφαρμόσιμες και χαμηλού κόστους. Αυτές οι λύσεις πρέπει να έχουν κατεύθυνση προς τις συλλογικότητες των αγροτών για να διασφαλίζεται κοινωνική δικαιοσύνη και ευρύτερη τοπική αποδοχή.

Ο γεωργικός τομέας επηρεάζεται περισσότερο από άλλους από δυσμενή κλιματικά φαινόμενα, φυσικές καταστροφές και καταστροφικά συμβάντα και αντιμετωπίζει τον κίνδυνο να ζημιωθεί το παραγωγικό δυναμικό και η γεωργική παραγωγή τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά από αυτά, μειώνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητά του. Προκειμένου να στηριχθεί η βιωσιμότητα και η ανταγωνιστικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έναντι τέτοιων δυσμενών κλιματικών φαινομένων, πρέπει να παρέχεται στήριξη για την πραγματοποίηση επενδύσεων σε προληπτικές δράσεις που αποσκοπούν στη μείωση των συνεπειών των ανωτέρω συμβάντων στην απόδοση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Χαρακτηριστικές δράσεις πρόληψης αφορούν κυρίως σε ενεργητική προστασία φυτικού κεφαλαίου από παγετό, προστασία από τις καταιγίδες, το χαλάζι, τη βροχή, τις πλημμύρες, την ξηρασία και τις πυρκαγιές καθώς και προστασία ζωικού κεφαλαίου από μεταδοτικές ασθένειες και φυσικές καταστροφές. Συνεπώς παρόλο που η ενεργητική προστασία των καλλιεργειών από καιρικούς κινδύνους είναι ένα πρωταρχικό αντικείμενο του Οργανισμού Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΕΛ.Γ.Α.), η ανάγκη επιπλέον ενεργητικής προστασίας γίνεται ακόμη πιο επιτακτική. Η αναθεώρηση του νομοθετικού πλαισίου που αφορά τις γεωργικές ασφαλίσεις στη χώρα κρίνεται αναγκαία για μπορεί ο αγροτικός τομέας να ανταποκριθεί στα νέα κλιματικά δεδομένα.

Γ. Πολιτικές για την Κυκλική Οικονομία/ (Συνέργιες στον αγροδιατροφικό, μεταποιητικό και τουριστικό τομέα)

Τον Μάρτιο του 2020 η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσίασε το νέο σχέδιο δράσης για την κυκλική οικονομία το οποίο αποτελεί ένα από τα κύρια δομικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Το νέο σχέδιο δράσης ανακοινώνει πρωτοβουλίες σε όλο τον κύκλο ζωής των προϊόντων. Στοχεύει στον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζονται τα προϊόντα, προωθεί τις διαδικασίες κυκλικής οικονομίας, ενθαρρύνει τη βιώσιμη κατανάλωση και στοχεύει να διασφαλίσει ότι

αποτρέπονται τα απόβλητα και ότι οι πόροι που χρησιμοποιούνται θα διατηρούνται στην οικονομία της ΕΕ για όσο το δυνατόν περισσότερο.

Στην Ελλάδα, το νέο σχέδιο δράσης για την κυκλική οικονομία παρουσιάστηκε τον Μάρτιο του 2021 και εγκρίθηκε από το υπουργικό συμβούλιο τον Νοέμβριο του 2021. Το ελληνικό σχέδιο δράσης αποτελείται από πέντε βασικούς πυλώνες που περιλαμβάνουν δράσεις μείωσης αποβλήτων, θέματα βιομηχανικής κατανάλωσης, ειδικές δράσεις για προϊόντα, βιώσιμης παραγωγής και βιομηχανικής παραγωγής.

Η Ελλάδα σήμερα αξιολογείται χαμηλά στους δείκτες κυκλικής οικονομίας και θα πρέπει να κινηθεί με γοργούς ρυθμούς. Συγκεκριμένα οι επιδόσεις της χώρας υπολείπονται του μέσου όρου της Ε.Ε. σε βασικούς τομείς, όπως η μείωση των αποβλήτων:

[Παραγόμενα αστικά απόβλητα ανά κάτοικο: Ελλάδα 524 kg (2019) – Ε.Ε. 505 kg (2020)], η ανακύκλωση υλικών [(Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων: Ελλάδα 21 (2019) – ΕΕ 47,8 (2020)], η ενσωμάτωση δευτερογενών υλικών [Κυκλικός ρυθμός χρήσης υλικών - % επί της συνολικής χρήσης υλικών: Ελλάδα 5,4 % (2020) – Ε.Ε. 12,8 % (2020)] και η οικοκαινοτομία [Δείκτης οικοκαινοτομίας: Ελλάδα 75 (2019) – ΕΕ 100 (2019)].

Η κυκλική οικονομία δεν αφορά όμως μόνο την ανακύκλωση υλικών, αλλά αποτελεί ένα νέο τρόπο δημιουργίας, παραγωγής και χρησιμοποίησης προϊόντων και υπηρεσιών. Η κυκλική οικονομία συμπληρώνει την εικόνα που απαιτείται για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης. Το ήμισυ των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και περισσότερο από το 90% της απώλειας της βιοποικιλότητας και του υδατικού στρες προέρχονται από την εξόρυξη και την επεξεργασία πόρων. Η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία θα μπορούσε να μειώσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου κατά 39% και να μειώσει την πίεση στα παρθένα υλικά κατά 28% σύμφωνα με τη μελέτη Circularity Gap report²⁴.

Προσφέρει μια προσέγγιση η οποία δε σχετίζεται μόνο με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αλλά και με τα υλικά και προϊόντα ως προς τον τρόπο που σχεδιάζονται, παράγονται και χρησιμοποιούνται στο τέλος του κύκλου ζωής τους. Βασίζεται σε πέντε αρχές:

- Αρχή 1: «το απόβλητο είναι πρώτη ύλη». Αυτό σημαίνει πως όλα τα υλικά και προϊόντα μπορούν να αντιμετωπιστούν ως πρώτες ύλες για νέα προϊόντα.

---

²⁴ <https://www.circularity-gap.world/>

- Αρχή 2: Τα βιολογικά υλικά είναι ανανεώσιμα, τα τεχνολογικά όχι και θα πρέπει να εισαχθούν στον τεχνολογικό κύκλο. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να υπάρχει σωστός διαχωρισμός τους.
- Αρχή 3: Η προσπάθεια επικεντρώνεται στην επαναχρησιμοποίηση προϊόντων και αποβλήτων, αν αυτό δεν είναι εφικτό τότε μέρη αυτών, και αν ούτε αυτό είναι εφικτό, τότε η επόμενη λύση είναι η ανακύκλωση. Μεγαλύτερη αξία έχει ο μικρότερος κύκλος (5R: reduce, repair, reuse, refurbishing and recycling).
- Αρχή 4: Πρώτα μείωση, μετά επιδιόρθωση, επαναχρησιμοποίηση, ανακατασκευή και τέλος η ανακύκλωση. (5Rs: reduce, repair, reuse, refurbishing and recycling).
- Αρχή 5: Χρήση ΑΠΕ. Η κυκλική οικονομία πρέπει να τροφοδοτείται με ανανεώσιμη ενέργεια.

Οφέλη από την εφαρμογή του κυκλικού μοντέλου οικονομίας:

- Θετικές άμεσες και έμμεσες επιδράσεις σε κλίμα & περιβάλλον: Τα μέτρα για τη διαχείριση των αποβλήτων του πρώτου σχεδίου δράσης για την κυκλική οικονομία εκτιμάται ότι θα οδηγήσουν σε μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 600 εκατομμύρια τόνους μεταξύ 2015 και 2035 (Εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την τροποποίηση Οδηγίας 2008/98/ΕΚ για τα απόβλητα).
- Ανάπτυξη και θέσεις εργασίας: Η προώθηση της κυκλικής οικονομίας μπορεί να αυξήσει το ΑΕΠ της Ε.Ε. κατά 0,5% έως το 2030, με τη δημιουργία περίπου 700.000 νέων θέσεων εργασίας²⁵.
- Εξοικονόμηση δαπανών & ενεργειακού κόστους για τις επιχειρήσεις: Η επιλογή του κυκλικού μοντέλου μπορεί να αποφέρει στις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις ετήσια εξοικονόμηση της τάξεως του 12% έως 23% του καθαρού κόστους των υλικών²⁶. Τα μεγέθη αυτά είναι σημαντικά για την ανταγωνιστικότητα και την κερδοφορία των επιχειρήσεων αν αναλογιστεί κανείς ότι οι εταιρείες του μεταποιητικού κλάδου στην Ε.Ε. δαπανούν κατά μέσο όρο περίπου το 40% σε υλικά²⁷.
- Προστασία από ανεπάρκεια πόρων & ασφάλεια εφοδιαστικής αλυσίδας: Η αναβάθμιση της κυκλικής οικονομίας θα συγκρατήσει τον υψηλό εφοδιαστικό κίνδυνο σε πρώτες ύλες κρίσιμης σημασίας και θα συμβάλλει στη διατήρηση της χρήσης πόρων εντός των ορίων

²⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2020) 98 final

²⁶ European Parliamentary Research Service, <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/infographics/circulareconomy/public/index.html>

²⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, COM(2020) 98 final

του πλανήτη. Ένα αποτελεσματικότερο μοντέλο κυκλικής οικονομίας εκτιμάται ότι θα προκαλέσει μείωση 17% έως 24% στην χρήση πόρων μέχρι το 2030²⁸.

- Καινοτόμα & υψηλής ποιότητας προϊόντα και υπηρεσίες: Κυκλική οικονομία και καινοτομία είναι έννοιες αλληλένδετες. Η μετάβαση σε μία κυκλική οικονομία ενθαρρύνει την αναζήτηση καινοτόμων λύσεων για την αναπροσαρμογή των συστημάτων παραγωγής και κατανάλωσης, τη μείωση αποβλήτων μέσω βιομηχανικής συμβίωσης και τον σχεδιασμό προϊόντων που μεγιστοποιεί την αξία τους πριν καταστούν απόβλητα. Επίσης δημιουργεί ευκαιρίες για νέα επιχειρηματικά μοντέλα όπως είναι η οικονομία διαμοιρασμού και το μοντέλο «το προϊόν ως υπηρεσία».

Η διαδικασία, ωστόσο, της εθνικής μετάβασης σε ένα ολοκληρωμένο κυκλικό μοντέλο ανάπτυξης εξακολουθεί να αντιμετωπίζει ισχυρές προκλήσεις, όπως οι παρακάτω:

1. Απουσία ολοκληρωμένου συστήματος χαρτογράφησης υλικών και προϊόντων
2. Απουσία γνώσης των δυνατοτήτων/ορίων της Κυκλικής Οικονομίας
3. Χαμηλά ποσοστά ανάκτησης υλικών
4. Τα στρεβλά καταναλωτικά πρότυπα
5. Τεχνολογικές δυσκολίες εφαρμογής των ρυθμίσεων για την κυκλική οικονομία

---

²⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/horizon2020/files/ce_booklet.pdf

5. ΣΥΝΟΨΗ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή αναγνωρίζει ότι η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, που μετατρέπεται επιταχυνόμενα σε κλιματική κρίση απαιτεί σημαντική αναδιάταξη του μοντέλου οικονομικής ευημερίας καθώς και των παραγωγικών και ενεργειακών προτύπων την Ελλάδα στις χώρες μέλη της ΕΕ. Τούτο συνεπάγεται ότι απαιτείται διαμόρφωση πολιτικών με μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα με έμφαση στη βελτίωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος, αλλά και τη διασφάλιση άμβλυνσης της ανισότητας που προκύπτει από τη μετάβαση στο νέο σύστημα κλιματικής προσαρμογής, στην πρόσβαση των πράσινων εργαλείων χρηματοδότησης, καθώς και την άμεση διαχείριση της ενεργειακής φτώχειας των νοικοκυριών και του υψηλού κόστους ενέργειας για τη βιομηχανία και τις επιχειρήσεις.

Ο διακηρυγμένος στόχος της Δίκαιης Μετάβασης δεν θα πρέπει να παραγνωρίζει ωστόσο τις βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις στην απασχόληση, τη φτώχεια και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων.

Τα εντεινόμενα φαινόμενα της κλιματικής κρίσης (καύσωνες, έντονες βροχοπτώσεις, κυκλώνες, αύξηση στάθμης θαλασσών) και οι συνέπειες αυτών όπως έχουν εκδηλωθεί σε διάφορες μορφές (πυρκαγιές, πλημμυρικά φαινόμενα, εκτεταμένη ξηρασία, διάβρωση εδαφών και ακτών, καταστροφή καλλιεργειών) απειλούν εκτός από το φυσικό οικοσύστημα, τις δημόσιες, τεχνολογικές και κατασκευαστικές υπηρεσίες, τα δίκτυα υποδομών, τον εν γένει βαθμό αποτελεσματικής απόκρισης της κεντρικής και τοπικής διοίκησης.

Αναφορικά δε με την επίδραση της κλιματικής αλλαγής στην ανθρώπινη υγεία, μελέτες που έχουν εκπονηθεί καταλήγουν στο κεντρικό συμπέρασμα πως η κλιματική αλλαγή μπορεί να προκαλέσει, μεταξύ άλλων: α) αυξημένη θνησιμότητα λόγω της αύξησης της θερμοκρασίας, αλλά και συγχρόνως μειωμένη θνησιμότητα στις λιγότερες θερμές χώρες για τον ίδιο λόγο, β) μεγαλύτερη συχνότητα επιδημιών μεταδοτικών ασθενειών λόγω πλημμυρών και ακραίων καιρικών φαινομένων και γ) σημαντικές επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία λόγω της μετακίνησης πληθυσμών εξαιτίας της αύξησης της στάθμης των θαλασσών και της αυξημένης συχνότητας ακραίων καιρικών φαινομένων.

Η Ο.Κ.Ε. σε συνέχεια της γνώμης πρωτοβουλίας με αναφορά στη Διάσκεψη για το Μέλλον της Ευρώπης αναγνωρίζει η πράσινη μετάβαση αποτελεί αναντίρρητη προτεραιότητα και καλείται η ΕΕ και οι εθνικές κυβερνήσεις να λάβουν, κατόπιν των αναγκαίων αξιολογήσεων, όλα τα

απαραίτητα μέτρα, ώστε η μετάβαση αυτή να είναι συμπεριληπτική και χωρίς αποκλεισμούς για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, να δημιουργεί όρους παραγωγικής ανασυγκρότησης, να διασφαλίζει την κοινωνική συνοχή, να προσφέρει νέες, αναπτυξιακές ευκαιρίες μέσω της ανακατεύθυνσης της έρευνας προς την πρόληψη και να ευνοεί την ανάπτυξη ευρύτερων θεσμικών και επιχειρησιακών συνεργασιών.

Άλλωστε, σε θεσμικό και ρυθμιστικό επίπεδο απαιτούνται πρωτοβουλίες ώστε να καλυφθούν ορισμένες δομικές αδυναμίες της εφαρμοσμένης πολιτικής που αφορούν στα εξής:

α) Μη έγκαιρη ενσωμάτωση των στόχων προσαρμογής και μετριασμού σε μεγάλο μέρος των υπάρχοντων τομεακών πολιτικών/στρατηγικών (λ.χ. τουρισμός, υγεία, οικονομία) και η απουσία διαβούλευσης τόσο στη φάση σχεδιασμού όσο και στη φάση υλοποίησης,

β) απουσία διασύνδεσης των επιμέρους πολιτικών επί τη βάση μιας σαφώς ορισμένης Εθνικής Αναπτυξιακής Στρατηγικής,

γ) απουσία κοινωνικοοικονομικής αποτύπωσης τους κόστους προσαρμογής και μετριασμού σε Εθνικό επίπεδο,

δ) απουσία συστημάτων παρακολούθησης και αξιολόγησης της υλοποίησης του μεγαλύτερου μέρους των εν λόγω πολιτικών,

ε) απουσία ενός μόνιμου μηχανισμού πολυεπίπεδης διαβούλευσης με τους δημόσιους επισπεύδοντες φορείς αλλά και με τους κοινωνικούς εταίρους για τα θέματα πράσινης μετάβασης, κυρίως στη φάση σχεδιασμού των εν λόγω πολιτικών.

Η Ο.Κ.Ε. στηρίζει σταθερά την άποψη της περιοδικής ανάλυσης επιπτώσεων από την εισαγωγή μείζονων νομοθετικών αλλαγών στην οικονομική και κοινωνική ζωή, ώστε να επιδιώκεται ο μέγιστος βαθμός προσαρμογής και ενσωμάτωσης των κοινωνικών και οικονομικών προτεραιοτήτων, όπως προκύπτουν στη δημόσια σφαίρα.

Παρακάτω, παρατίθενται ορισμένες μείζονες περιοχές παρέμβασης που προτείνει η Ο.Κ.Ε. κατόπιν διαλόγου με τους κοινωνικούς φορείς και τα μέλη της, προκειμένου συνδυαστικά να επιτευχθούν οι διακηρυγμένοι στόχοι της κλιματικής προσαρμογής, να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και να αμβλυνθούν τα φαινόμενα των δυσλειτουργιών ου παρουσιάζονται στην οικονομική και κοινωνική ζωή, εξ αιτίας της έντασης των φαινομένων.

A. Πολιτικές για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και το μετριασμό

Το ρυθμιστικό πλαίσιο το οποίο εδράζεται στην Πράσινη Συμφωνία, οφείλει πλέον να εστιάσει, τόσο στην προσαρμογή όσο και στον μετριασμό, με έμφαση σε θέματα ενίσχυσης της ανθεκτικότητας της χώρας στις νέες περιβαλλοντικές συνθήκες, με ταυτόχρονες δράσεις σε ζητήματα μετριασμού που σχετίζονται με: α) τη ρύθμιση της αγοράς ενέργειας, β) τη διευκόλυνση της κινητικότητας, γ) την ποιότητα, επάρκεια και ασφάλεια τροφίμων, δ) την προσαρμογή των καταναλωτικών προτύπων και ε) την προώθηση νέων χρηματοοικονομικών προϊόντων με τέτοιο τρόπο που να επιτρέπεται, στους πολίτες τις επιχειρήσεις, τα κράτη να μειώσουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής με ταυτόχρονη εξοικονόμηση πόρων. Η ευαισθητοποίηση των κοινωνικών φορέων και των ομάδων πίεσης είναι σημαντική προς αυτήν την κατεύθυνση. Πιο συγκεκριμένα, η ΟΚΕ καταθέτει ένα πλέγμα δράσεων που αποσκοπούν:

- Στον αποτελεσματικό σχεδιασμό και υλοποίηση μέτρων προστασίας των εργαζομένων και του γενικού πληθυσμού από τα ακραία καιρικά φαινόμενα (λ.χ. έντονοι καύσωνες, ακραίες καταιγίδες και χιονοπτώσεις) τα οποία ήδη παρατηρούνται και αναμένεται να ενταθούν σε συχνότητα και ένταση τα επόμενα έτη.
- Στη λήψη μέτρων προσαρμογής των κρίσιμων υποδομών του κράτους και του τρόπου λειτουργίας των επιχειρήσεων σε ακραίες καιρικές συνθήκες.
- Στη λήψη μέτρων αναφορικά με τη διαχείριση φυσικών καταστροφών σχετιζόμενων με την κλιματική αλλαγή και την προστασία του γενικού πληθυσμού.
- Στην ενίσχυση και προσαρμογή του Εθνικού Συστήματος Υγείας στη διαχείριση περιστατικών και συμβάντων, προερχόμενα από ακραία καιρικά φαινόμενα.
- Στην προσαρμογή του συνόλου των τομέων της Ελληνικής οικονομίας με ταυτόχρονη στήριξη και προσαρμογή των τομεακών δραστηριοτήτων αλλά και ενδεχόμενη αξιοποίηση νέων ευκαιριών βιώσιμης ανάπτυξης, σε άλλους τομείς της οικονομίας.
- Στη μείωση των εκπομπών ρύπων από τις κατοικίες με παράλληλη μείωση των λογαριασμών ενέργειας: κατά τη διάρκεια της ενεργειακών παρεμβάσεων, θα πρέπει να προβλέπεται υποστήριξη από «σημεία μιας στάσης», που θα παρέχουν ουσιαστική βοήθεια, για εύρεση διαπιστευμένων εγκαταστατών, για αντιμετώπιση των διοικητικών διαδικασιών, για λήψη της σωστής χρηματικής υποστήριξης.
- Σε καθαρότερα και πιο διαφοροποιημένα συστήματα κινητικότητας που μειώνουν τα κόστη: Η νομοθεσία που προωθεί τα προσιτά ηλεκτρικά αυτοκίνητα, η βελτίωση των

δικαιωμάτων των επιβατών, οι επενδύσεις στους σιδηροδρόμους, τα δημόσια δίκτυα μεταφορών, οι υποδομές για περπάτημα και ποδήλατο.

- Στη βιώσιμη και υγιεινή διατροφή, ως μια προσιτή επιλογή, για τους καταναλωτές, με προώθηση της υγιεινής διατροφής και βιολογικά προϊόντα χαμηλότερου κόστους
- Στην προώθηση δράσεων κυκλικής οικονομίας, λχ με κίνητρα για επιδιόρθωση προϊόντων ή/ και αγορά αποτελεσματικών προϊόντων που διορθώνονται και διαρκούν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα: Έρευνα από τη γερμανική οργάνωση καταναλωτών VZBV, δείχνει ότι τα νοικοκυριά θα μπορούσαν να εξοικονομήσουν έως 3,67 δισ. ευρώ, κάθε χρόνο, εάν τέσσερα καταναλωτικά αγαθά, που χρησιμοποιούνται ευρέως (τηλεοράσεις, πλυντήρια, έξυπνα κινητά και φορητοί υπολογιστές) είχαν μεγαλύτερη διάρκεια ζωής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να προωθήσει τη μεγαλύτερη διάρκεια ζωής των καταναλωτικών προϊόντων, εισάγοντας ελάχιστα κριτήρια, για τη δυνατότητα διόρθωσης και τη διάρκεια ζωής των προϊόντων, στην Ευρωπαϊκή νομοθεσία για την οικολογική σχεδίαση.
- Πράσινα χρηματοδοτικά προϊόντα για μακροπρόθεσμες επενδύσεις, που υποστηρίζουν τις δράσεις για το κλίμα και την κοινωνική συνοχή: Οι τράπεζες πρέπει να προσανατολιστούν στην κατεύθυνση δημιουργίας εξειδικευμένων χαρτοφυλακίων παρέχοντας τυποποιημένα ή/ και διαφοροποιημένα πράσινα δάνεια, υπό όρους ευνοϊκούς για νοικοκυριά και επιχειρήσεις.
- Στη βιοοικονομία και κυκλική οικονομία: Οι λύσεις που είναι φιλικές στη φύση, η βιοοικονομία και η μετάβαση σε μια κυκλική οικονομία συμβάλλουν σημαντικά στη διαδικασία προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή. Επιπλέον, οι πρακτικές βιώσιμης διαχείρισης των δασών, του εδάφους και των υδάτων εξυπηρετούν τόσο την προσαρμογή όσο και το μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Παρέχουν, επίσης, τη βάση για μια ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή, ουδέτερη από κλιματική άποψη και αειφόρο παραγωγή τροφίμων. Ενεργοποίηση σειράς άλλων μέσων που εγγυώνται την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας μέχρι το 2050 όπως: ευρείας έκτασης αναδάσώσεις, υλοποίηση επενδύσεων στην κατεύθυνση δέσμευσης και αποθήκευσης διοξειδίου του άνθρακα, εξοικονόμηση ενέργειας με επέκταση προγραμμάτων εξοικονόμησης ενέργειας και στις επιχειρήσεις, μείωση χρήσης ΙΧ κι ενίσχυση Μέσων Μαζικής Μεταφοράς και μέσων σταθερής τροχιάς, κ.α.

B. Πολιτικές για την δίκαιη μετάβαση/ προστασία των ευάλωτων νοικοκυριών και των εργαζομένων

Οι επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης και η βιαιότητα με την οποία εκδηλώνονται συχνά, αλλά και διαδικασία της κλιματικής προσαρμογής και της πράσινης μετάβασης, ενδέχεται υπό ορισμένες προϋποθέσεις να διαμορφώνουν, σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο σημαντικές ανισότητες στην πρόσβαση των νοικοκυριών σε οικονομική ενέργεια, θέρμανση και μεταφορές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η κλιματική κρίση απειλεί παραδοσιακές, αλλά και σύγχρονες δραστηριότητες (πχ αλιεία, αλλά και ιχθυοκαλλιέργειες), ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μεταβάλλει τη διάρθρωση της απασχόλησης και των επαγγελματών. Συμπληρωματικά, η τρέχουσα πανδημική κρίση επέτεινε την εξάρτηση όλων των νοικοκυριών χωρίς εισοδηματική διάκριση, από τα ιδιωτικά μέσα μεταφοράς και τη θέρμανση από πετρέλαιο και φυσικό αέριο, των οποίων η τιμή διαμορφώθηκε σε ιστορικά υψηλά.

Την τρέχουσα οικονομική περίοδο, τα νοικοκυριά βιώνουν μια σημαντική απομείωση του διαθέσιμου εισοδήματος εξ αιτίας του κόστους ενέργειας, που συμπαρασύρει τον πληθωρισμό στα βασικά είδη διαβίωσης. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, ο δείκτης πληθωρισμού σημείωσε άνοδο 5,1% το Δεκέμβριο του 2021 έναντι του αντίστοιχου μήνα του 2020. Η σημαντική πρόκληση σε επίπεδο πολιτικής είναι να μην καταστεί ο πληθωρισμός αυτός δομικό στοιχείο της οικονομίας, και να έχει μόνο βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις.

Συνολικά, οι πολιτικές που αφορούν τη δίκαιη μετάβαση και προστασία των ευάλωτων νοικοκυριών και των εργαζομένων θα πρέπει να στοχεύουν στα εξής:

- Δέσμευση των πολιτικών και κοινωνικών φορέων μέσα από ένα ευρύ κοινωνικό διάλογο για «Πράσινη Μετάβαση Χωρίς Χαμένους», με επίκεντρο στο ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας. Σήμερα η Ελλάδα διατηρεί το πανευρωπαϊκό ρεκόρ στο δείκτη των ληξιπρόθεσμων οφειλών, με το 32,5% των νοικοκυριών να έχουν ανεξόφλητους λογαριασμούς στην ενέργεια (όταν στην ΕΕ-27 το αντίστοιχο ποσοστό είναι 6,2%) και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στον δείκτη αδυναμίας διατήρησης του σπιτιού επαρκώς ζεστό: 17,9% (όταν το αντίστοιχο ευρωπαϊκό ποσοστό είναι 6,9%).
- Οι επιδοτήσεις του υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας θα πρέπει να εστιάσουν σε ορισμένους «σκληρούς δείκτες» όπως π.χ. η ελληνική ενεργειακή φτώχεια να μην υπερβαίνει την ευρωπαϊκή. Ειδικότερα, η θέσπιση από την κυβέρνηση ενός έτους - στόχου στον οποίο η ενεργειακή φτώχεια της Ελλάδας να συγκλίνει με τον μέσο ευρωπαϊκό όρο,

δείχνει ουσιαστική προσήλωση και ισχυρή πολιτική δέσμευση στο στόχο άμβλυσης των πιο αρνητικών επιδράσεων της πράσινη μετάβασης.

- Συστηματοποιημένη καταγραφή, διαφανής υπολογισμός, με διαρκή παρακολούθηση της εξέλιξης του επιπέδου τιμών και της ποιότητας υπηρεσιών παροχής ενέργειας και καυσίμων. Παρά την ενδεχόμενη σχετική αποκλιμάκωση των τιμών ενέργειας αποτελεί κοινή παραδοχή, ότι τα μελλοντικά επίπεδα ισορροπίας θα κυμαίνονται σε επίπεδα αρκετά υψηλότερα από την προ κρίσης περίοδο.
- Πρόβλεψη για ένα σύγχρονο τρόπο αποζημίωσης πληγέντων και ασφάλιση πολιτών και επιχειρήσεων έναντι ακραίων φαινομένων. Κάθε χρόνο, σημειώνεται ένας ολοένα αυξανόμενος αριθμός ζημιών, που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή και που δεν καλύπτονται από ασφάλειες. Αυτό σημαίνει, μεγαλύτερες δυσκολίες για τους ανασφάλιστους και καθώς αυξάνονται τα ακραία φαινόμενα, το «ασφαλιστικό κενό» θα γίνει ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα, για τα ευάλωτα νοικοκυριά και τις μικρές επιχειρήσεις.
- Προγράμματα προσαρμογής επαγγελματών, ειδικοτήτων και απασχολούμενων στα σύγχρονα πρότυπα της κλιματικής προσαρμογής (διατρέχει όλους τους τομείς από τον τουρισμό, τις κατασκευές και τα συναφή επαγγέλματα, τα τρόφιμα και τον πρωτογενή τομέα), με αντίστοιχα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Γ. Πολιτικές για τη διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων

Η Ελλάδα τηρεί τις δεσμεύσεις της στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο, έχει διπλασιάσει την συμβολή των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) από 10% σε 20% την τελευταία δεκαετία και έχει δεσμευτεί για την εξάλειψη των λιγνιτικών μονάδων από την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος έως το 2028. Έπονται, η αναθεώρηση του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ), στο πλαίσιο των νέων Ευρωπαϊκών στόχων και η ψήφιση του Εθνικού Κλιματικού Νόμου.

Ωστόσο, αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις, και ξεχωρίζει η αυξημένη έκθεση της χώρας στον κίνδυνο διαρροής άνθρακα λόγω γεωγραφικής θέσης. Ο κίνδυνος διαρροής άνθρακα δυσχεραίνει την προσπάθεια αλλαγής του παραγωγικού υποδείγματος της χώρας.

Είναι λοιπόν ιδιαίτερα σημαντικό, η Ελλάδα να συμμετέχει στον διάλογο για τις πολιτικές της ΕΕ για το κλίμα και ειδικότερα για το «Fit for 55» με γνώμονα την ισορροπία μεταξύ της φιλοδοξίας των κλιματικών στόχων, της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και της δίκαιης μετάβασης.

Για τη διασφάλιση ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις μπορούν να διεκδικούν μερίδιο στον παγκόσμιο ανταγωνισμό με ίσους όρους κλιματικού κόστους, απαιτείται:

1. Διατήρηση της τρέχουσας κατανομής δικαιωμάτων εκπομπών στο Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ). Τυχόν περαιτέρω μείωση των δικαιωμάτων εκπομπών στην τρέχουσα περίοδο συνιστά ισχυρό και μη αναστρέψιμο πλήγμα ανταγωνιστικότητας που παράλληλα, δημιουργεί ανασφάλεια ως προς την λήψη αποφάσεων για τις υψηλού κόστους και αργής απόσβεσης επενδύσεις που απαιτεί η πράσινη μετάβαση.

2. Συμπληρωματική λειτουργία του Μηχανισμού Συνοριακής Προσαρμογής Άνθρακα (ΜΣΠΑ) με το ΣΕΔΕ, έως ότου ο πρώτος αποδειχθεί επαρκής αλλά και αποτελεσματικός στην εξίσωση του κόστους άνθρακα μεταξύ ευρωπαϊκών παραγωγών και παραγωγών εκτός Ε.Ε. Σημαντική αδυναμία ως προς την κατεύθυνση αυτή είναι η μέχρι σήμερα εξαίρεση των εξαγωγών από τον μηχανισμό, οι αδυναμίες επιβεβαίωσης του κόστους άνθρακα παραγωγού εκτός Ε.Ε. και οι δυνατότητες παράκαμψής του από τους εισαγωγείς.

3. Αναθεώρηση του ΣΕΔΕ προς την κατεύθυνση δικαιότερης κατανομής βαρών και θέσπισης στόχων σε κλάδους εκτός ΣΕΔΕ. Οι εκπομπές που καλύπτει το ΣΕΔΕ ανέρχονται στο 40% περίπου των συνολικών εκπομπών ΑτΘ της Ε.Ε., ενώ μέχρι τώρα, οι κλάδοι που καλύπτει το ΣΕΔΕ έχουν συμβάλει αναλογικά περισσότερο στη μείωση των συνολικών εκπομπών ΑτΘ σε σύγκριση με τους κλάδους εκτός ΣΕΔΕ.

4. Στον τομέα της ναυτιλίας, με πρωτοβουλία των εθνικών κυβερνήσεων θα πρέπει να αναθεωρηθούν σημεία και ρυθμιστικά κενά που περιλαμβάνονται σε εξειδικεύσεις της Πράσινης Συμφωνίας, ώστε να μην καθιστούν λιγότερο ανταγωνιστική την ποντοπόρα ναυτιλία.

Συγκεκριμένα προτείνεται, για το σύνολο της δέσμης νομοθετικών μέτρων «Fit for 55», ότι θα πρέπει να εφαρμοστεί η αρχή της αποφυγής διπλής καταμέτρησης και επιβολής διπλών απαιτήσεων στη ναυτιλία για τα ίδια θέματα, ειδάλλως τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η βιωσιμότητα του ελληνικού και ευρωπαϊκού ναυτιλιακού τομέα.

Επιπλέον, η πρόταση του εισηγητή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την ίδρυση ενός ειδικού για τη ναυτιλία Ταμείου (Ocean Fund) κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση, αναδεικνύοντας την ανάγκη διάθεσης σε ποσοστό τουλάχιστον 75% των εσόδων από τα δικαιώματα ETS (Σύστημα Εμπορίας Εκπομπών) της ναυτιλίας σε επενδύσεις για την απεξάρτηση του κλάδου από τον ορυκτό άνθρακα.

5. Πρωτογενώς, ασφαλώς θα πρέπει να ενισχυθεί η στρατηγικής της χώρας για αύξηση των επενδύσεων στο σκέλος της ανάπτυξης συστημάτων αποθήκευσης ενέργειας, βασισμένες σε ΑΠΕ. Παράλληλα με την αξιοποίηση των εγχώριων πηγών ενέργειας από τη γεωθερμία, τα βιοκαύσιμα, το βιοαέριο, την εκμετάλλευση των υδροηλεκτρικών σταθμών θα πρέπει να μελετηθεί και να σχεδιαστεί προσεκτικά και ως ύστατη καταφυγή σε περιόδους ενεργειακών κρίσεων η ενεργοποίηση των κοιτασμάτων σε ορυκτά καύσιμα, προκειμένου μεταξύ άλλων να υπάρξει κάλυψη έναντι της στοχαστικότητας των ΑΠΕ. Η εκμετάλλευση επιπρόσθετων πόρων, συμπεριλαμβανόμενης της ήπιας και συμπληρωματικής μεταβατικής αξιοποίησης των ορυκτών έχει ως σκοπό να βελτιώσει την ενεργειακή ασφάλεια και επάρκεια και θα μειώσει το χάσμα βιωσιμότητας μεταξύ μεγάλων και μικρότερων οικονομικών μονάδων. Σε καμία περίπτωση όμως δεν πρέπει να αποτελέσει μεσοπρόθεσμη στρατηγική επιλογή προς την κατεύθυνση του κεντρικού στόχου της κλιματικής ουδετερότητας.

Για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, το μίγμα πολιτικών πρέπει να εστιάσει στα εξής:

- Δημιουργία δράσεων κατάρτισης των στελεχών των ΜΜΕ σχετικά με μείζονα θέματα που αφορούν την πράσινη μετάβαση (πράσινες δεξιότητες, κυκλική οικονομία, διαχείριση και εξοικονόμηση ενέργειας, βιώσιμη χρηματοδότηση κ.α.)
- Κίνητρα και παρεμβάσεις ειδικά για τις ΜμΕ ώστε να διευκολυνθεί η πράσινη μετάβαση τους και η αντιμετώπιση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής, με έμφαση στις επενδύσεις σε ΑΠΕ μικρής κλίμακας τύπου net metering και κυκλικής οικονομίας. Η αναγκαιότητα για μια αποφασιστική απόκριση απέναντι στις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής (βλ. Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία) έδωσε το έναυσμα για μια συνολική αναθεώρηση του τρόπου διαμόρφωσης της ενεργειακής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση- αλλά και σε άλλες περιοχές του κόσμου- με χαρακτηριστικά την προώθηση ενός μίγματος αποκέντρωσης της παραγωγής, το σχεδιασμό συμπεριληπτικών πολιτικών για την ενέργεια και το αναπτυξιακό αποτύπωμα, την έμφαση στην εμπέδωση ανταγωνιστικών και δίκαιων όρων στη λειτουργία της αγοράς ενέργειας, για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας τόσο των μεγάλων όσο και των μικρών επιχειρηματικών μονάδων. Στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουν κατατεθεί κι εγκριθεί Εθνικά Σχέδια για την Ενέργεια και το Κλίμα (Αυστρία, Λιθουανία, κ.α.) που στηρίζονται σε σημαντικό βαθμό στην εγκατάσταση οικιακών ηλιακών πάνελ και μονάδων παραγωγής ρεύματος μικρής κλίμακας. Αντίστοιχα συστήματα, όπως και οι ενεργειακές κοινότητες, μπορούν να αποκεντρώσουν την παραγωγή ρεύματος, να εξασφαλίσουν την ανθεκτικότητα των μικρών επιχειρήσεων και να εγγυηθούν την

συναίνεση των τοπικών κοινωνιών. Στον τομέα όμως αυτό απαιτείται περαιτέρω βελτίωση του θεσμικού πλαισίου και της ταχύτητας αδειοδότησης.

Για την εμβάθυνση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα, οι σημαντικότερες παρεμβάσεις και καλές πράσινες πρακτικές που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν είναι:

- Στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, η θεσμοθέτηση ενός εθνικού και περιφερειακού σχεδίου ανθεκτικότητας της αγροτικής παραγωγής και ανάπτυξης έναντι των προκλήσεων των κλιματικών αλλαγών,
- Ειδικά μέτρα στήριξης των αγροτών μέχρι να επιτευχθεί σταδιακά η ενεργειακή τους μετάβαση σε ΑΠΕ,
- Ασφάλιση και ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της παραγωγής λόγω των κλιματικών επιπτώσεων, με εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου ασφάλισης και αποζημιώσεων του ΕΛΓΑ,
- Εμβληματικά έργα υποδομών διασφάλισης και διαχείρισης των αρδευτικών υδάτων που θα μπορούν σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο να προστατεύουν τους αγρότες από φυσικές καταστροφές, ξηρασία και πλημμύρες,
- Η ενεργειακή επάρκεια των παραγωγών που να αποτελέσει εκ νέου προτεραιότητα, με την δυνατότητα που θα έχουν οι παραγωγοί και οι φορείς τους να ενισχύσουν την συμμετοχή τους σε ΑΠΕ ως ειδική κατηγορία ενεργειακών κοινοτήτων με διαδικασίες fast track,
- Ο ψηφιακός μετασχηματισμός να αποτελέσει μέσο ενίσχυσης της συμμετοχής των αγροτών και των φορέων τους, για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας, την διαχείριση των πόρων του Κοινωνικού Ταμείου για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών και την κατοχύρωση του περιβαλλοντικού πρόσημου,
- Η κτηνοτροφία να τύχει ειδικής ενίσχυσης με εστίαση στις ζωοτροφές βάσει ενός ενδοπεριφερειακού σχεδιασμού καλλιεργειών και κινήτρων που θα διασφαλίζει την επάρκεια τους, της διευκόλυνσης εγκατάστασης των κτηνοτρόφων σε οργανωμένες μονάδες-στάβλους, της στήριξης της ορεινής κτηνοτροφίας με κτηνοτροφικά πάρκα, υγειονομικών πρωτοκόλλων, συλλογικών συμφωνιών εμπορίας και ειδικών μέτρων κοινωνικής στήριξης.
- Οι επενδύσεις σε νέα εργαλεία όπως αντιχαλαζικά δίχτυα, ανεμομείκτες, αντιπυρικός εξοπλισμός είναι πλέον απαραίτητες, όπως επίσης οι επενδύσεις σε νέα υλικά πιο ανθεκτικά σε ακραία καιρικά φαινόμενα για την κατασκευή θερμοκηπίων, στάβλων και εξοπλισμού.

- Οι επενδύσεις αυτές θα πρέπει να συνδυαστούν με τεχνολογίες ψηφιακής γεωργίας και γεωργίας ακριβείας. Στον κλάδο κτηνοτροφίας είναι σημαντική η αξιοποίηση βελτιωμένων ποικιλιών και φυλών ζώων λαμβάνοντας υπόψη τους παραδοσιακούς γενετικούς φυτικούς και ζωικούς πόρους.

δ. Πολιτικές για την ενεργειακή μετάβαση της χώρας και την κλιματική ουδετερότητα

Η μετάβαση προς την κλιματική ουδετερότητα αποτελεί κρίσιμη παράμετρο που διαμορφώνει εξ ορισμού την ανάγκη αναπροσδιορισμού της δέσμης πολιτικών για την ενέργεια, το περιβάλλον, το κλίμα.

1. Δημιουργία ευέλικτου θεσμικού πλαισίου που να μη δημιουργεί εμπόδια και δυσκολίες στις επενδύσεις των επιχειρήσεων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στο μηχανικό αυτοπαραγωγής με ενεργειακό συμψηφισμό αλλά και διμερή συμβόλαια.
2. Προώθηση δράσεων ενεργειακής αποδοτικότητας, τη προώθηση δράσεων για τη προσιτότητα της ενέργειας αλλά και της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού.
3. Η δημιουργία εργαλείων αλλά και δεικτών κλιματικής τρωτότητας για όλη την Ελληνική επικράτεια ώστε οι επιχειρήσεις να είναι σε θέση να αξιολογούν και τις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης (εργαλείο ανάλυσης κλιματικών κινδύνων).
4. Η απαίτηση δημοσιοποίησης πληροφοριών σχετικά με θέματα βιωσιμότητας και από μεγάλες μη εισηγμένες επιχειρήσεις σύντομα θα αποτελέσει νομοθεσία. Κατά συνέπεια θα πρέπει να δημιουργηθούν εργαλείων για τον εύκολο υπολογισμό του διοξειδίου του άνθρακα με ασφαλή δεδομένα και συντελεστές εκπομπών προκειμένου να γίνονται εύκολα οι αναφορές άνθρακα (Scope 1, Scope 2, Scope 3).
5. Άμεση υλοποίηση του Εθνικού σχεδίου για την κυκλική οικονομία και χρηματοδότηση σχετικών δράσεων. . Ήδη άλλες χώρες του εξωτερικού χρηματοδοτούν δράσεις κυκλικής οικονομίας (circular economy investment funds) για να προωθηθεί η εμπορία δευτερογενών πρώτων υλών και προϊόντων στο τέλος τους κύκλου ζωής τους, μεθοδολογικά πλαίσια μέτρησης, ψηφιακά εργαλεία ευαισθητοποίησης, συστήματα επισκευής κ.α. Παράλληλα η Ελλάδα θα πρέπει να αξιοποιήσει τη παγκόσμια τεχνογνωσία που υπάρχει ανά τον κόσμο και την Ευρώπη και να αναπτύξει εργαλεία και τεχνολογίες που θα εφαρμοστούν στη πράξη. Ουσιαστικής όμως σημασίας είναι η ανάγκη επίλυσης του

σοβαρού προβλήματος της «αδύναμης» διαχείριση των αποβλήτων και της ενσωμάτωσης κανονισμών περιβαλλοντικών ελέγχου.

Σημαντική παράμετρο για την ενεργειακή μετάβαση αποτελεί το κόστος ενέργειας. Η τρέχουσα τάση αύξησης των τιμών αποδεικνύει πόσο ευαίσθητες είναι οι οικονομίες στις τιμές της ενέργειας και, συνεπώς, θα πρέπει να εξεταστεί διεξοδικά κατά τη συζήτηση των πολιτικών της ΕΕ για το κλίμα.

Ειδικότερα, ως προς τις πολιτικές που προωθούνται μέσω του πακέτου «Fit for 55», οι στόχοι για την κατανάλωση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές στη βιομηχανία, όπως προτείνονται στην Οδηγία για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (RED), πρέπει να εξεταστούν υπό το πρίσμα της διασφάλισης διαθεσιμότητας, του κόστους, καθώς και των αναγκών σε απαραίτητες υποδομές. Ομοίως, η Οδηγία για την Ενεργειακή Απόδοση (EED) θα πρέπει να επικεντρώνεται στην μείωση της έντασης της ενέργειας (energy intensity) και όχι στην μείωση της συνολικής κατανάλωσης (energy consumption). Αφενός το ενεργειακό αποτύπωμα των νέων τεχνολογιών που θα απαιτηθούν εκτιμάται ότι θα είναι υψηλό και αφετέρου η σταδιακή απαλλαγή από ορυκτά καύσιμα θα αυξήσει τις απαιτήσεις σε ηλεκτρική ενέργεια. Την ίδια στιγμή, η Οδηγία για τη Φορολόγηση της Ενέργειας (ETD) πρέπει να συμβάλλει ουσιαστικά στην επίτευξη του τελικού στόχου της κλιματικής ουδετερότητας χωρίς να υπονομεύσει την ανταγωνιστικότητα των παραγωγών και παρόχων υπηρεσιών της έχουν έδρα εντός της Ε.Ε. και ειδικά σε κράτη – μέλη, όπως η Ελλάδα, που γειτνιάζουν με χώρες χαμηλού κόστους παραγωγής, όπου δεν υφίστανται αντίστοιχοι περιορισμοί, διατηρώντας παράλληλα το χαρακτήρα της φορολογικής ουδετερότητας.

Ειδικότερα ζητήματα για την Ελλάδα αποτελούν:

- Ο περαιτέρω εξορθολογισμός της δομής του ενεργειακού κόστους ώστε η τελική τιμή του ρεύματος μέσης και υψηλής τάσης να είναι ανταγωνιστική σε σχέση με την υπόλοιπη ΕΕ.
- Η εξασφάλιση της ενεργειακής επάρκειας και μείωση της εξάρτησης από εισαγόμενες μορφές ενέργειας
- Η συνέχιση και η επιτάχυνση των θεσμικών προσαρμογών για την αδειοδότηση των ΑΠΕ, τα διμερή συμβόλαια (PPA), την αποθήκευση ενέργειας και γενικότερα τη λειτουργία της αγοράς ενέργειας
- Η διευκόλυνση των επενδύσεων σε ενεργειακές υποδομές και δίκτυα νέας γενιάς αλλά και σε ενεργειακή εξοικονόμηση σε κτίρια και βιομηχανικές εγκαταστάσεις.
- Η ταχύτερη ολοκλήρωση των εθνικών και διεθνών διασυνδέσεων του δικτύου.

- Η διασφάλιση ενεργειακής επάρκειας ώστε οι διακυμάνσεις στις τιμές να είναι προβλέψιμες.
- Να σχεδιαστεί αποτελεσματικά ο ρόλος του Φ/Α στην Ελλάδα στη διαδικασία ενεργειακής μετάβασης. Η διευκόλυνση της μετάβασης της βιομηχανίας, των μεταφορών και των δικτύων διανομής σε καινοτόμες μορφές ενέργειας.
- Η ύπαρξη μη διασυνδεδεμένων νησιών δημιουργεί εμπόδια στην ανάπτυξη των ΑΠΕ από τις επιχειρήσεις που λειτουργούν στις περιοχές αυτές. Η ελληνική πρωτοβουλία GR-eco Islands θα πρέπει να ενισχυθεί.

ε. Πολιτικές για την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης

Παράλληλα με τις σημαντικές συνέπειες που έχει η κλιματική αλλαγή/κρίση στα περιβαλλοντικό, οικονομικό και κοινωνικό πεδίο, δοκιμάζει επίσης τις αντοχές των δημοσιονομικών συστημάτων των χωρών της ΕΕ, ιδιαίτερα των πιο ευάλωτων, όπως η χώρα μας, αλλά και τους μηχανισμούς έγκαιρης απόκρισης απέναντι στα εκτεταμένα και συχνότερα φαινόμενα φυσικών καταστροφών, τα οποία επιφέρουν εκτός από οικολογικές, και μείζονες οικονομικές, ανθρωπολογικές και κοινωνικές μεταβολές (μετανάστευση, αλλαγή χρήσεων γης λόγω κορεσμού, ξηρασία κτ).

Η αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης σε περιπτώσεις κρίσεων ως απότοκο κλιματικών μεταβολών αποτελεί σημαντική παράμετρο για την ομαλή και συνεκτική μετάβαση σε μια περίοδο με περισσότερες περιβαλλοντικές απειλές, ακόμη και στα αστικά κέντρα.

Οι σημαντικότερες προτάσεις που σταχυολογούνται σε αυτό το πεδίο παρέμβασης είναι:

- 1) Ενίσχυση των δομών πολιτικής προστασίας σε κεντρικό, τοπικό και επιχειρησιακό επίπεδο, με εξειδίκευση δράσεων και αρμοδιοτήτων χωρίς επικαλύψεις. Ο αποτελεσματικός συντονισμός των αρμοδίων υπουργείων (Υπ. Περιβάλλοντος και Ενέργειας και του νεοσύστατου Υπ. Πολιτικής Προστασίας και Κλιματικής Αλλαγής) προϋποθέτει τη συνέχεια στο κράτος και τη σταθερότητα των υπηρεσιακών δομών.
- 2) Επανασύσταση και στελέχωση των αρμοδίων υπηρεσιών του δημοσίου υπό το πρίσμα της διαχείρισης πολλαπλών απειλών, με εξειδικευμένο προσωπικό και ευέλικτες ομάδες υλοποίησης δράσεων υλοποίησης των Εθνικών τομεακών στρατηγικών ή/και σχεδίων δράσης.

- 3) Εκπαίδευση, κατάρτιση, θεσμική ενδυνάμωση των στελεχών και υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης, σε κεντρικό και περιφερειακό για τη διαχείριση των επιπτώσεων από τα εντεινόμενα φαινόμενα κλιματικής αλλαγής και τους κινδύνους που απορρέουν από αυτά (πχ. σχεδιασμός έργων οδοποιίας, υποδομές, απόκριση πολιτικής προστασίας, διαχείριση κονδυλίων έκτακτων καταστροφών).
- 4) Δημιουργία μηχανισμών παρακολούθησης και αξιολόγησης των έργων που χρηματοδοτούνται από δημόσιους και ιδιωτικούς πόρους
- 5) Ενδυνάμωση ανάπτυξης συλλογικών πρωτοβουλιών σε επίπεδο συνεταιρισμών, επιμελητηρίων κλπ.
- 6) Μείωση των γραφειοκρατικών εμποδίων για τις επενδύσεις μικρής και μεγάλης κλίμακας στον τομέα εναλλακτικών πηγών ενέργειας. Απλοποίηση και επιτάχυνση των διαδικασιών αδειοδότησης ειδικά για τις ΑΠΕ.
- 7) Ανταλλαγή τεχνογνωσίας μεταξύ των χωρών σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο για την απόκριση της δημόσιας διοίκησης σε κλιματικά φαινόμενα που δεν είχαν παρουσιαστεί στο παρελθόν (πχ λειψυδρία, πυρκαγιές, πλημμύρες, έντονες χιονοπτώσεις και ακραία φαινόμενα).
- 8) Διασυνοριακή συνεργασία για την προστασία και ανθεκτικότητα των διεθνών υποδομών (σιδηρόδρομοι, αγωγοί ενέργειας, μεταφορές).
- 9) Ενίσχυση των περιφερειακών υποδομών με μέσα και πόρους χρηματοδότησης για ταχεία απόκριση στα φαινόμενα κρίσης και προληπτική προσαρμογή.
- 10) Χρηματοδότηση²⁹ περιβαλλοντικών και επιδημιολογικών μελετών και προγραμμάτων αντιμετώπισης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην υγεία, με σκοπό τη διασφάλιση επαρκούς προετοιμασίας για τυχόν επερχόμενες προκλήσεις στον τομέα αυτό και παράλληλη ενδυνάμωση των επιμέρους συστημάτων υγείας των κρατών μελών με ενσωμάτωση της καινοτομίας και εφαρμογής σύγχρονων μεθόδων ιατρικής ακριβείας.
- 11) Η ψηφιακή μετάβαση ως μοχλός και επιταχυντής της πράσινης μετάβασης, Η συνεχώς εξελισσόμενη βιομηχανία των έξυπνων πόλεων με τη βοήθεια τεχνολογικών λύσεων και του Internet of Things, που βασίζεται στη συλλογή και διαχείριση δεδομένων, δύναται να δώσει λύσεις στα ζητήματα ενεργειακής αποδοτικότητας και έξυπνης διαχείρισης ενέργειας. Μέσω της αποτελεσματικότερης αξιοποίησης των δεδομένων, οι τεχνολογίες της έξυπνης πόλης μπορούν να βοηθήσουν:

---

²⁹ Γνώμη Πρωτοβουλίας της ΟΚΕ, Διάσκεψη για το Μέλλον της Ευρώπης, 2021

- στην εξοικονόμηση πόρων και τη βελτιστοποίηση υπηρεσιών,
- στην καλύτερη παρακολούθηση και διαχείριση συστημάτων,
- στην οικονομική ανάπτυξη και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας με νέα επιχειρηματικά μοντέλα.

- 12) Σχεδιασμός παρεμβάσεων σε τοπικές και υπερτοπικές υποδομές (λιμάνια, αποχετευτικά δίκτυα, δίκτυα ύδρευσης και ενέργειας) για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας και της διατηρησιμότητας ποιοτικού τουρισμού.
- 13) Μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των δημόσιων χώρων και κτηρίων εν γένει.
- 14) Εισαγωγή εκπαιδευτικού υλικού σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, διοίκησης και σωμάτων ασφαλείας για την απόκριση στις νέες περιβαλλοντικές μεταβολές και την ευαισθητοποίηση σε θέματα διαχείρισης φυσικών πόρων, αποβλήτων κλπ.
- 15) Εισαγωγή προγραμμάτων κατάρτισης στις επιχειρηματικές μονάδες για το προσωπικό και τους εργοδότες. Επιπρόσθετα, αναφέρουμε τη δημιουργία δικτύων συνεργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο για ερευνητικούς, πανεπιστημιακούς και παραγωγικούς φορείς ώστε να έχουν πρόσβαση σε στοιχεία και γνώσεις που θα επιταχύνουν την τεχνολογική εξέλιξη, με παράλληλη δημιουργία ανοικτών βάσεων δεδομένων (όπως μετεωρολογικές πληροφορίες) που θα χρησιμοποιούν αποτελεσματικότερα επιστήμονες και παραγωγοί.

Οι διαδοχικές εκδηλώσεις ακραίων κλιματικών φαινομένων καθώς και οι πρόσφατες εξελίξεις στο γεωπολιτικό και ενεργειακό πεδίο που πυροδότησαν πληθωριστικές πιέσεις και μείζονες περιφερειακές συγκρούσεις (σήμερα στην Ουκρανία, στο παρελθόν σε Συρία, Λιβύη και Μέση Ανατολή) καταδεικνύουν ότι πρέπει να ενταθούν οι πρωτοβουλίες κοινωνικού διαλόγου και διαβούλευσης σε εθνικό, ευρωπαϊκό και τριμερές επίπεδο με άλλες χώρες για την ανάπτυξη υποδομών που θα βελτιώνουν το βαθμό ενεργειακής αυτονομίας και τη διαμόρφωση μιας κοινής στρατηγικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής και ενεργειακής κρίσης.

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδας συμμετέχει ενεργά και παρακολουθεί συστηματικά το δημόσιο διάλογο που διαδραματίζεται σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο σχετικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και τις πολιτικές αντιμετώπισης, μετριασμού και προσαρμογής, ενώ το επόμενο διάστημα θα αναλάβει σχετικές πρωτοβουλίες ανάδειξης της συγκεκριμένης ατζέντας (διοργάνωση συνεδρίου με θέμα τη διεθνή συνεργασία και τον κοινωνικό διάλογο για την κλιματική αλλαγή, και ανάλογα με τις εξελίξεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο εκπόνηση νέας σχετικής γνώμης ή γνώμης πρωτοβουλίας για νομοθετικές παρεμβάσεις σχετικές με την περιβαλλοντική νομοθεσία, την κλιματική προσαρμογή κλπ).

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

A. Βιβλιογραφία

1. Διακυβερνητική Επιτροπή για την Αλλαγή του Κλίματος του ΟΗΕ (Intergovernmental Panel for Climate Change – IPCC), <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1>
2. Επιτροπή Μελέτης Επιπτώσεων Κλιματικής Αλλαγής (ΕΜΕΚΑ). 2011. «Οι περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην Ελλάδα». Τράπεζα της Ελλάδος, https://www.bankofgreece.gr/Publications/%CE%A0%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7.pdf
3. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία: <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/12/Annex-to-the-European-Green-Deal-Communication-copy.pdf>
4. ETUC (2020), Adaptation to Climate Change and the world of work - A Guide for Trade Unions, In Climate Change, Sustainable development (https://www.etuc.org/sites/default/files/publication/file/2020-09/ETUC-adaptation-climate-guide_GR.pdf)
5. ILO (2018), The employment impact of climate change adaptation. Input Document for the G20 Climate, Sustainability Working Group, διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/WCMS_645572/lang--en/index.htm
6. IPCC. 2021. Summary for Policymakers. In: Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [MassonDelmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press. In Press. Διαθέσιμο στο: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1>

B. Ηλεκτρονικές Πηγές

1. Διάσκεψη κορυφής για την κλιματική αλλαγή (COP21): <https://www.cop21paris.org/>
2. Διάσκεψη κορυφής για την κλιματική αλλαγή (COP26): <https://ukcop26.org>
3. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/transport-and-green-deal_en/
4. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment/implementation-eu-countries/energy-and-climate-governance-and-reporting/national-long-term-strategies_en/

5. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκός Κλιματικός Νόμος, https://ec.europa.eu/clima/eu-action/european-green-deal/european-climate-law_el/
6. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/green-deal/>
7. Νέα στρατηγική της ΕΕ για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2021:82:FIN>
8. Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδας, Δημόσιος Διάλογος για το Μέλλον της Ευρώπης με την πρωτοβουλία της Ο.Κ.Ε, <https://www.okefutureofeuropa.eu/>
9. Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα του Ο.Η.Ε., <https://www.unep.org/unepmap/resources/factsheets/climate-change>
10. Συμφωνία του Παρισιού – Σύμβαση –Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή: <https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=el>
11. Τράπεζα της Ελλάδος: https://www.bankofgreece.gr/Publications/%CE%A0%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7.pdf
12. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα: <https://ypen.gov.gr/energeia/esek/>, https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/2020/11/lts_gr_el.pdf
13. European Parliamentary Research Service: <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/infographics/circulareconomy/public/index.html>
14. Eurostat για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi>
15. IPCC Sixth Assessment Report: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>
16. UNEP Emissions Gap Report 2019, <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30797/EGR2019.pdf>
17. United Nations Climate Change, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>